

Namik Kemal University
Institute of Social Science

No : 06 / 2010

Türkiye’de Çalışan Çocukların Hukuki ve Sosyal Konumu

Teoman Akpınar

Sosyal Bilimler Metinleri
Papers on Social Science

Teoman Akpınar

Türkiye’de Çalışan Çocukların Hukuki ve Sosyal Konumu

Sosyal Bilimler Metinleri 06 / 2010

Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ
Namık Kemal University, Institute of Social Science, Tekirdag

Sosyal Bilimler Metinleri
ISSN 1308-4453 (Print)
ISSN 1308-4895 (Internet)

Sosyal Bilimler Metinleri Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından online ve basılı olarak sosyal bilimlerin farklı alanlarında yapılan çalışmaların duyurulması ve kamu oyu ile paylaşılarak tartışmaya açılmasına yönelik olarak yayınlanan **akademik hakemli ve süreli** bir yayındır. Çalışmada öne sürülen görüş ve düşünceler yazara ait olup Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünü bağlamaz.

İndirme Adresi:

<http://sosyalbe.nku.edu.tr/>

Namık Kemal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Değirmenaltı Yerleşkesi
TR-59030 Tekirdağ
Tel: +90-282-293 38 74
Faks: +90-282-293 38 78
E-Posta: sosyalbilimler@nku.edu.tr

TÜRKİYE'DE ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN HUKUKİ VE SOSYAL KONUMU

ÖZET

Türkiye hızla gelişen ve Avrupa Birliği'ne katılma sürecinde aday ülke konumundadır. Türkiye'de Sanayi, hizmetler ve tarım sektörü büyük bir değişim içerisinde. Bu süreçte toplumsal yapı da bu değişimden nasibini almakta ve istihdam ve işgücü verileri sıklıkla değişim göstermektedir. İstihdamda tarımın payı gün geçtikçe azalmakta, tarımda çalışanlar sanayi ve hizmetler sektörlerine aktarılmaktadırlar. Türkiye'nin gelişimi sırasında bazı durumlarda çocuk ve genç işçiler de istihdam edilmektedir. Çocuklar bazen kendi istekleriyle bazen de ailenin veya üçüncü kişilerin baskıları ile çalışma hayatına itilmektedir. Çocukların belli yaş sınırlarında çalışmaları tüm Dünya'da ve Türkiye'de yasaldır. Ancak, yasa sınırlarının dışına çıktığında çocukların mağduriyeti artmakta, özellikle sağlık problemleri ve eğitim eksikliği gibi sorunlar çalışan çocukları beklemektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de yaşayan ve çalışan çocukların hukuki durumu, çalışma hayatındaki konumları araştırılmış ve çocuk çalıştırmanın mümkünse hiç olmaması veya mecbur kalındığında eğitimlerini aksatmadan ve sağlık koşullarına uyularak çalıştırılmaları gerekliliği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk çalışan, çocuk istihdamı, çocuk çalıştırma yasağı, çocuklara ilişkin yasal düzenlemeler.

CHILDREN LABORS' LEGAL AND SOCIAL SITUATION IN TURKEY

ABSTRACT

Turkey is a fast developing country which is also in front of the doors of the European Union as a candidate state. Manufacturing, services and agricultural industries are changing fast as well. Following those changes also the social structure of the country is being effected and this effects the figures of employment and labor market at a great frequency. There is a day by day transfer from the agricultural industry to manufacture and services. During the development of the country time by time we can observe employed children and youth workers. Those children are getting in the labor market sometimes by their own will and in some cases by the pressure of the third parties and families of their own. Working for the children is legal over specific ages in all over the world and in Turkey as well. But under those ages the damnification of the children increases, especially in terms of the health and education, the unjust treatment can cause many problems for current and following ages.

In this particular the legal and problematic situations of those children labors in the labor market has been searched and as a result if possible the necessity of not having the possibility of letting them work or at least letting them work by not cutting their education and having proper working health conditions obtained.

Key words: Child Labor, Children Employment, The Ban of Having Child Labors, The Children Related Legal Regulations

İçindekiler

I. Giriş	3
II. Çocuk İşçiliğine İlişkin Hukuksal Düzenlemeler	7
2.1. Uluslararası Sözleşmeler.....	7
2.1.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi	7
2.1.2. Avrupa Sosyal Şartı.....	8
2.2. Ulusal Mevzuat.....	10
2.2.1. 4857 Sayılı İş Kanunu'ndaki Düzenlemeler	11
2.2.2. Esnaf ve Sanatkârlar Kanunu'ndaki Düzenlemeler	11
2.2.3. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'ndaki Düzenlemeler	12
2.2.4. Mesleki Eğitim Kanunu'ndaki Düzenlemeler	12
2.2.5. İlköğretim ve Eğitim Kanunu'ndaki Düzenlemeler	13
2.2.6. Polis Vazife ve Selâhiyet Kanunu'ndaki Düzenlemeler	13
2.2.7. Borçlar Kanunu'ndaki Düzenlemeler.....	13
2.2.8. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'ndaki Düzenlemeler.....	14
2.2.9. Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik.....	15
III. Türkiye'de Çalışan Çocukların Sorunları	16
3.1. Çalışan Çocukların İstihdam Durumu	18
3.2. Çalışan Çocukların Maruz Kaldığı İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları	22
3.3. Çalışan Çocuklarda Oluşan Fiziksel Bozukluklar	22
IV. Sonuç ve Öneriler	24
Kaynakça	26

I. Giriş

Türkiye’nin toplam nüfusunun önemli bir kısmını çocuklar oluşturmaktadır. 2010 yılı verilerine göre 0-19 yaş aralığını dikkate aldığımızda Türkiye’de 25 milyon kişi bulunmaktadır¹.

2006 yılı verilerine göre 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 16 milyon 264 bindir. Bu grup içinde çalışanların sayısı ise toplam 958.000 kişidir. Çalışan 958.000 çocuktan 302.000’i hem okumakta hem çalışmakta; 656.000’i ise okula devam etmemekte sadece çalışmaktadır.²

2006 yılında, 6-17 yaş grubundaki çocukların % 60,9’u kentsel, % 39,1’i kırsal yerlerde bulunmaktadır. Bu çocukların % 84,7’si bir okula devam ederken, % 15,3’ü okula devam etmemektedir. Okula devam etmeyen çocukların % 58,8’ini kız çocukları oluşturmaktadır.³

Çalışan çocuklar içinde çırak, stajyer gibi unvanları olanlar olduğu gibi hiçbir ünvanı ve iş güvencesi olmadan çalışan binlerce çocuk bulunmaktadır. Bunun yanında koruma altına alınan ve devletin bakımına muhtaç çocuklar ise yetiştirme yurtlarında bakılmaktadır.

Çocukların ekonomik faaliyete katılmaları ile elde edilen emek sonuçta bir ticari iş oluşturmaktadır. Ancak, çocuklar ne işçi ne de tacir değildir. İşçinin İş Hukuku’ndan doğan haklarına sahip olmadığı gibi gelecek güvencesi de bulunmamaktadır. Çalışmasından dolayı çocuğun elde ettiği gelir sadece kendisinin ve ailesinin hayatta kalmasına yetmekte, sosyal güvenlik anlamında çocuğun kendisine bir getirisi olmamaktadır.

Çocuklar bazen aile baskısıyla bazen de kendi istekleri ile çalışma hayatına adım atmaktadırlar. Tarım sektöründe çocuğun tarımsal işlere yardım etmesi aile içi yardımlaşma kabul edilerek doğal bir olay olarak algılanmaktadır. Çocukların çalıştırılmasında öne çıkan sektör sanayi kesimidir. Çünkü sanayinin yapısı gereği çok çeşitli sektörlerde, hatta ağır ve tehlikeli işlerde çocukların çalıştırıldığı ve ailelerinin de bu duruma göz yumduğu gözlenmiştir. Genellikle çocukların yasal çerçevede kalmak şartıyla çalışmalarında bir sakınca görülmemektedir. Ancak, asıl sorun çocuklara yapamayacakları işlerin yüklenmesi ve sağlıksız ortamlarda çalıştırılmalarıdır. Bunun yanında, birçok işkolunda çocuklar sigortası dâhi olmayan ucuz işçi kabul edildiği için maliyet düşüren etken olarak görülmektedir.

Çocuk işçiliğinin nedenleri arasında şunlar bulunur:

- Yoksulluk,
- Eğitim sistemine güvensizlik ve eğitim sisteminin zayıflığı,
- Eğitimin kalitesiz olması,
- Eğitimin sonunda iş imkânlarının kısıtlı olması,
- Anne-Babanın eğitim seviyesi,
- Eğitim ücretleri
- Ailenin geliri,
- Eğitim kurumlarına olan uzaklık,
- Yasalardaki tutarsızlıklar,
- Geleneksel faktörler,

¹ İstatistiklerle Türkiye 2010, TÜİK, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0020552.pdf>, s.12, Erişim 28.02.2011.

² TÜİK, Çocuk İşgücü Araştırması 2006, Sayı:61 20 Nisan 2007.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=482>, Erişim 07.03.2011.

³ Bkz.: Dipn.2.

- Köyden kente hızlı göç,
- İşverenlerin çocuk çalıştırma isteği,
- Ucuz emek⁴, olarak belirtilebilir.

Yoksulluk ve eğitim sisteminin beklentilere yanıt verememesi çocukların çalıştırılmasında önemli kabul edilen etkenlerdendir. Çocukların erken yaşlarda çalışma hayatında yer almaları, gitgide daha fazla çocuğun çeşitli alan ve işkollarında çalışması olgusu Türkiye’de önemli bir toplumsal sorun olarak dikkati çekmektedir. Gelişmekte olan Türkiye’nin önemli sorunlarından bir tanesi de çocukların çalıştırılmalarıdır.⁵

Türk Medenî Kanunu’na göre “18 yaşını doldurmakla reşit olunur”. O hâlde Medenî Kanun 18 yaşından küçükleri çocuk olarak kabul etmektedir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi’nin 1. maddesine göre 18 yaşına kadar her insan çocuk olarak kabul edilmiştir⁶. Bununla birlikte, T.C Anayasası’nın 50. maddesinde “Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmaz” ifadesi yer alır. “Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” biçiminde ifade edilerek çocukları çalışma yaşamında koruyacak önlemlerin alınmasına işaret etmektedir.

1998 yılında TİSK tarafından yapılan bir araştırmada varılan sonuçlar şöyledir⁷:

“Ekim 1998’de Milli Eğitim Bakanlığı Pendik Mesleki Eğitim Merkezi’nde okuyan ve aynı zamanda Pendik Sanayiinde çalışan, ağırlıklı olarak 13-15 yaş grubu 175 çocuğun sağlık kontrolleri yapılmıştır.⁸ Araştırma genel sağlık muayenesi, odiyometri⁹ ile kulak işitme testlerini, spirometri¹⁰ ile solunum fonksiyon testlerini ve renkli görme muayenelerini kapsamıştır. Tarama sonucunda, % 91.4 çocukta sağlık yönünden iyilik halinden sapmalar görülmüştür. Bu çocuklarda en sık olarak daha önceden geçirilmiş orta kulak hastalığına bağlı kulak zarında düzensizlik tespit edilirken, 20 çocukta solunum fonksiyon test sonuçlarında azalma, 17 çocukta görme azalması, 12 çocukta gürültüye bağlı işitme azalması, 8 çocukta renk körlüğü, 4 çocukta kulakta enflemasyon (yangı veya iltihaplanma), 3 çocukta kalpte üfürüm, 2 çocukta düşük tansiyon tespit edilmiştir. Sağlık taraması sırasında yapılan anket ile ayrıca, çocukların demografik yapıları, sosyo - ekonomik durumları ve sosyal eğilimleri de tespit edilmiştir. Buna göre; çocuklar, ya okulların eğitimlerini yeterli bulmadıklarından ya da onlar için çok pahalı olmasından dolayı okumayı bırakarak çalışma hayatında olduklarını belirtmişlerdir. Çocukların % 50’si imkân bulunması halinde yeniden örgün eğitime dönmek istediklerini söylemişlerdir. Ayrıca, çocukların, % 30’u okumayı sevmediği, % 29’u meslek öğrenmek amacıyla, % 23’ü ise maddi sorunlar nedeniyle çalışma hayatına atıldıklarını belirtmiştir. Yapılan uygulama sırasında çocukların büyük çoğunluğu ilk kez muayeneden geçtiklerini ifade etmeleri, topluma götürülen sağlık hizmetlerinin de yetersizliğini göstermektedir.¹¹

Çocuklarını çalıştıran veya çalıştırmak zorunda kalan aileler onların sağlıklı bir hayat sürmelerine bilerek veya farkında olmadan engel olabilmektedir. Kalp, kulak veya akciğerlerde meydana gelen hastalıklar kronik hale geldiği takdirde çocuğun tüm hayatı bu rahatsızlıklardan etkilenebilecektir.

Dünya genelinde sektörlere ve yapılan işlere göre farklı çocuk çalıştırma yaşları belirlemiştir. Örneğin, Mısır’da 12 yaş, Filipinler’ de 14 yaş, Hong Kong’da 15 yaş en az çalışma yaşı kabul

⁴ Gülay, Mehmet. “Yıpranan Çocuklar: Çocuk işçiler”, http://halksaqliqi.uludag.edu.tr/Seminerler/cocuk_isciler.pdf 01.06.2010.

⁵ Y.y., Çalışan Çocukların Sorunları ve Çözüm Yolları, http://www.turkis.org/source.cms.docs/turkis.org.tr/ce/docs/file/Calisan_cocuklarin_Sorunlari_ve_Cozum_yollari.pdf 10.03.2010.

⁶ Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, http://www.cocukhaklari.gov.tr/condocs/mevzuat/cocuk_haklari_sozlesmesi.pdf, Erişim 28.01.2011.

⁷ Bkz.: Y.y., TİSK, “Sanayide Çalışan Çocuklar ve TİSK’in Faaliyetleri”, <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=170> 10.03.2010.

⁸ Bkz.: Dipn. 7.

⁹ İşitme eşiğini saptama yöntemi.

¹⁰ Akciğer fonksiyonlarını ölçen test.

¹¹ Bkz.: Dipn. 7.

edilmektedir.¹² Bazı ülkelerde ise örneğin Peru’da çocukların çalıştığı tarım, sanayi, balıkçılık gibi sektörlere göre farklı çalışma yaşları saptanmıştır.¹³

1990 yılı verilerine göre, Dünya’da çalışan çocukların % 72,3’ü Asya Kıtası’nda, % 21,3’ü Afrika Kıtasında bulunmakta Avrupa’da ise bu oran % 0.1 seviyesindedir.¹⁴

2008 yılı verilerine göre Dünya’da toplam çocuk sayısı 1.586.288.000 kişidir. Bunların 305.669.000’i istihdam edilmektedir. Bu çocukların 115.314.000’i ise tehlikeli işlerde çalışmaktadır.¹⁵

Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez.

Temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada 35 saatten fazla olamaz. Ancak, 15 yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılabilir. Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir.¹⁶

Türkiye’de yasalarca çocukları korumaya dönük birtakım koşullar belirlense de çocukların çalışma yaşınının 12’ye kadar düşürülmesi¹⁷, onların ucuz iş gücü olarak kullanılmasının kapılarının açılmasına neden olmuştur. Zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması çocukların henüz gelişimlerini tamamlamadan ve yeterli eğitimi almadan erken olarak iş gücüne katılmalarının önlenmesi açısından önemli bir gelişmedir. Ancak, 18.08.1997 tarih ve 4306 sayılı yasalar yoluyla 1997-1998 öğretim yılından itibaren ilköğretimin, 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime dönüştürülmesine rağmen ilköğretimde okullaşma oranının henüz % 100 oranına çıkarılmadığı görülmektedir.¹⁸

Türkiye’de çok sayıda çocuk “çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri” olarak tanımlanan ayakkabıcılık, oto tamirciliği, mobilya sanayi kaportacılık gibi iş kollarında çalışmaktadır. Bu işlerde çalışan çocukların ruh ve beden sağlıkları tehlikeye girmekte, çocuklar geleceklelerinden kaybetmektedirler.¹⁹

Nedenleri ne olursa olsun çocukların çalıştırılmaları; onların çocukluklarını yaşayamamalarına, eğitimden uzaklaşmalarına, fiziksel, ruhsal gelişimlerinin olumsuz olarak etkilenmesinin yanı sıra çeşitli istismarlara uğramalarına yol açmaktadır. İşverenlerin çocuk işçileri tercih etmelerinin temel nedeni ise çocukların “itaatkâr”, “uysal” ve “ucuz” işgücü olarak nitelendirilmeleridir. Çocuk işçi, yaşadıkları konusunda tam bir zihinsel farkındalığa sahip olmadığı gibi, haklarını bilememekte ya da bu hakları savunmada yetersiz kalmaktadır. Tercihlerini çıkarları doğrultusunda çocuk işçi çalıştırma yolunda kullanan işverenler, bunun neden olabileceği olumsuzlukları tüm boyutlarıyla görememekte ya da yine çıkarları nedeniyle görmek istememektedirler. Çocukların çalışması onların hem çocukluk çağlarına, hem de geleceklelerine olumsuz etkiler yapabilmektedir. Özellikle sağlık ve eğitim konusunda gelecekte birçok problem onları beklemektedir. Gelişmiş toplumlar, çocuk emeğini kullanmanın gerek çocukların çalıştırıldıkları sektörlere, gerekse çocuğa ve

¹² Y.y., “CHILD LABOUR”, <http://www.un.org/cyberschoolbus/briefing/labour/labour.pdf>, s. 2-3. Erişim 01.06.2010.

¹³ a.g.e., s. 2-3.

¹⁴ Bkz.: Faraaz SIDDIQI, Harry Anthony PATRINOS, *Child Labor: Issues, Causes And Interventions*, Table:1, http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079934475/547667-1135281552767/Child_Labor_issues.pdf Erişim 03.03.2011.

¹⁵ ILO, *Accelerating action against child labour*, International Labour Conference, 99th Session 2010, Report I(B), Table:1.2, s.9., <http://www.ilo.org/ipecinfo/product/viewProduct.do?productId=13853>, Erişim 03.03.2011.

¹⁶ 4857 Sayılı İş Kanunu Md.71, <http://www.iskanunu.com/4857-sayili-is-kanunu/4857-sayili-is-kanunu-turkce/4857-sayili-is-kanunu-maddeli-metin.html#10>, Erişim 28.01.2011.

¹⁷ Bkz.: Umumi Hıfzıssıhha Kanunu md.173-180, <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-459/tarihi24041930--sayisi1593--rg-tarihi06051930--rg-sayis-.html>, Erişim 28.01.2011.

¹⁸ a.g.e., Erişim 01.04.2010.

¹⁹ Y.y., “AB yolunda zorlu başlık: Çocuk İşçiler” <http://www.cnnturk.com/2005/turkiye/01/25/ab.yolunda.zorlu.baslik.cocuk.isciler/67901.0/index.html>, 25.01.2005, Erişim 01.06.2010.

dolayısıyla toplumsal gelişime zararlarını gördükleri için bundan vazgeçme eğilimindedirler. Günümüzde, Avrupa Birliği Ülkeleri'nde çocuk çalışan sayısının sıfır olması için çalışmalar yapılmaktadır.²⁰

ILO öncülüğünde düzenlenen konferanslar ve sempozyumlarda 2016 yılı hedefleri belirtilmekte ve çocuk işçiliğinin sona erdirilmesi için tüm ülkelerin, elinden gelenin daha fazlasını yapmayı benimsemesi gerektiği ifade edilmektedir.²¹

2008 verilerine göre Dünya'da en az 215 milyon çocuk işçi bulunmaktadır²². Bunların yaklaşık yarısı tam zamanlı olarak (tam gün), düşük ücret alarak ve tehlikeli şartlarda çalışmaktadır²³. Dünya genelinde en yüksek oranda (% 60) tarım sektöründe çocuk çalıştırılmaktadır. Çocukların en çok çalıştırıldığı ikinci sektör, % 25,6 oranla hizmetler sektörüdür. Üçüncü sırada ise % 7 oranla sanayi sektörü yer almaktadır²⁴.

ILO'nun 2006 Küresel Raporu'na²⁵ göre dünyada çalışan çocuk sayısı 2000-2004 döneminde 246 milyondan 218 milyona gerileyerek % 11 oranında azalmıştır. Söz konusu dönemde tehlikeli işlerde çalışan çocuk sayısında ise daha fazla düşüş meydana gelmiştir. Bu kategoride bulunan 5-17 yaş grubundaki çocukların sayısında % 26 oranında, 5-14 yaş grubundaki çocukların sayısında ise % 33 oranındaki azalma önemli bir gelişmedir.²⁶

Dünya geneline bakıldığında çocukların az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha çok tarım sektöründe çalıştıkları bilinmektedir. Ancak dikkati çeken nokta tarımda çocukların çalışması aile içi yardımlaşma olarak algılanmakta oluşudur. Hindistan ve Pakistan gibi ülkelerde çocuğun çalışması doğal bir olay olarak algılanmaktadır. Çünkü çocuk ailenin bir ferdidir ve aileye maddi katkı yapması beklenmektedir.

Özbekistan'da ise çocuklar ucuz emek olarak görülmekte ve pamuk hasadı döneminde pamuk tarlalarında çalıştırılmaktadır. Ayrıca, bu çalışma kamu otoriteleri nezaretinde gerçekleşmekte üstelik okullara resmi yazı gönderilerek çocukların tarlada çalışması zorunlu kılınmaktadır.²⁷

Türkiye'de çalışan çocuklar çoğu kez işverene emanet edilerek çalıştırılmaktadır. Özellikle fazla çalışma yapmak zorunda bırakılan çocuklar yorgun düşmekte ve sağlıkları tehlikeye girmektedir.

Çocukları çalıştıranın emek arz ve talebi ile de ilişkisi mevcuttur. Üretimde vasıfsız yetişkin işgücü için bir ikame olarak görüldüğünde işverenlerin maliyetini minimize edeceği için, çocuk işgücü talebi her zaman var olabilecektir.²⁸

Çalışan çocuklar, Türkiye'de ve Dünya'da sömürülmeye açık ve korunmaya muhtaç toplumsal kesimlerden birisidir. Zira, insanlığın gelişim evresinde çocukluk önemli bir yer işgal eder. Çünkü

²⁰ Fatma Nur BİLÄZER, Gül Esin GONCA, Sevinç UĞUR, Hatice UÇAK, Türkiye'de Hemşirelik ve Çocuk İşçiliği, Türk Hemşireler Derneği, Ankara, 2008,

<http://www.turkhemsirelerdernegi.org.tr/Upload/dosyalar/hemsireli...doc> 09.03.2010.

²¹ Bkz.: ILO, The Hague Global Child Labour Conference 2010, Conference Report, Netherlands 10-11 May 2010, <http://www.ilo.org/ipeinfo/product/viewProduct.do?productId=14575>, s.18, Erişim 04.03.2011.

²² ILO, Accelerating action against child labour, International Labour Conference, 99th Session 2010, Report I(B), Table:1.4, s.10, <http://www.ilo.org/ipeinfo/product/viewProduct.do?productId=13853>, Erişim 03.03.2011.

²³ <http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/childrensrights/childrenofconflict/work.shtml>, 05.03.2010.

²⁴ Y.y., Accelerating action against child labour, International Labour Conference, 99th Session 2010, Report I(B), ILO 2010, <http://www.ilo.org/ipeinfo/product/viewProduct.do?productId=13853>, Figure:1.4, s.11, Erişim 03.03.2011.

²⁵ Y.y., Dünya'da ve Türkiye'de Çalışan Çocuklar, <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=2443> Erişim 28.01.2011.

²⁶ Bkz.: Dipn. 25.

²⁷ Child Labour in Uzbek Cotton Production and the Responsibility of European Corporations, ECCHR, <http://www.ecchr.eu/uzbekistan.html>, 2011, s.8, Erişim 04.03.2010.

²⁸ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Sonia BHALOTRA, OECD Social, Employment And Migration Working Papers, 2003, <http://www.oecd.org/dataoecd/28/21/2955692.pdf.s.27>, Erişim 04.03.2011.

çocukluk evresinde alınan temel eğitimin, yetişkinlik evresindeki çalışma yaşamına büyük katkıları vardır. Bu yüzden geçen bu evrenin yani ‘çocukluk’ evresinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.²⁹

Anayasamızın 90. Maddesinin son fıkrasında: “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir” ifadesi yer almaktadır. Bu nedenle çalışan çocuklarla ilgili uluslararası anlaşmaların kanun kabul edilerek uygulanması, çocukların mağduriyetini gidermek açısından önem kazanmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından pek uyulmayan veya göz ardı edilen uluslararası sözleşmeler, çalışan çocuklar açısından önemli normlar öngörmektedir. Çocukların düşünsel ve bedensel sağlığının korunması için gerekli olan uluslararası kurallar çalışmamızın bundan sonraki kısmında açıklanmaya çalışılmıştır.

II. Çocuk İşçiliği İle İlgili Hukuksal Düzenlemeler

2.1. Uluslararası Sözleşmeler

2.1.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Tüm Dünya’da, çocuklar, yeterli ve düzenli ücret alamamalarına rağmen hem kendilerinin hem de ailelerinin hayatta kalabilmesi için çalışmaktadırlar. Örneğin Paraguay’da aile gelirinin yaklaşık dörtte birini çocukların kazançları oluşturmaktadır.³⁰

ILO verilerine göre Dünya’da çocuklar 5 yaşından itibaren çalıştırılmaktadırlar. Üstelik her türlü tehlikeli işlerde çalıştırılmakta, tehlikeli kimyasallara dahi maruz kalabilmektedirler.³¹ 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi; çocuklar da dâhil olmak üzere, temel hakları ana hatlarıyla çizmekte ve çocukların sağ kalmaları ve ekonomik korunmaları için onların sömürü ve zararlı işler dahil, her türlü kötü muameleden, cinsel istismar ve fiziksel veya ruhsal şiddetten korunması gerektiğini ifade etmektedir.³²

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 32. maddesine göre çocuk; sağlığı, eğitimi ve gelişmesi açısından korunma hakkına sahiptir.³³ Sözleşmenin 3. maddesinde devletlere bu konuda düşen görev şöyle belirtilir: “Taraflar Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar”.³⁴

Çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış havasının içindeki bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliğini göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının ve Birleşmiş Milletler Andlaşması’nda ilân edilen ülkeler ve özellikle barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesi gerekir.³⁵

Çocuk Hakları Bildirisi’nde belirtildiği gibi çocuğun, gerek bedensel gerek zihinsel bakımdan tam erginliğine ulaşmamış olması nedeniyle doğum sonrasında olduğu kadar, doğum öncesinde de uygun yasal korumayı da içeren özel güvence ve koruma gereksiniminin bulunduğu hatırd

²⁹ Y.y., *Uluslararası Hukukta Çalışan Çocukların Hukuki Durumu*

<http://www.turkhukuk sitesi.com/showthread.php?t=14263>, Erişim 30.11.2010.

³⁰ Faraaz SIDDIGI, Harry Anthony PATRINOS, *Child Labor: Issues, Causes And Interventions*, http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079934475/547667-1135281552767/Child_Labor_issues.pdf Erişim 03.03.2011.

³¹ Y.y., *Child Labour*, ILO, <http://www.ilo.org/public/english/bureau/inf/wdacl/english.htm>, 01.06.2010.

³² “Human Rights”, http://www.unicef.org/protection/files/What_is_Child_Protection.pdf 03.03.2010.

³³ Özkan BİLGİLİ, *Yeni Sosyal Güvenlik Uygulaması, İzmir SMMMÖ, İzmir, (2008), s.79.*

³⁴ http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html Erişim 20.03.2010.

³⁵ *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Önsöz, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, Kanun No:4058, 09.12.1994, Resmi Gazete İle Yayımlı: 11.12.1994, Sayı:22138.*

tutulması gereklidir. Uluslar, aşağıdaki kurallar üzerinde “Çocuk Hakları Sözleşmesi” ile anlaşmaya varmışlardır.³⁶ Buna göre;

- a) Bu sözleşme uyarınca, çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır (md.1).
- b) Taraf Devletler, bu sözleşmede yazılı olan hakları; kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.
- c) Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırımı veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alır (md.2).
- d) Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir (md.3).³⁷
- e) Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler (md.6).
- f) Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır (md.7).
- g) Taraf Devletler, ana-babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana-babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler (md.9).
- h) Hiçbir çocuğun özel yaşantısına aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz. Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır (md.16). Eklemek gerekir ki, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF arasında 10 Mart 1954 tarihinde imzalanan Temel İşbirliği Anlaşması (TİA), Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF arasındaki ilişkinin zeminini oluşturmaktadır.³⁸

2.1.2. Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa Sosyal Şartı: “Ortak miras olan ülkü ve ilkeleri gerçekleştirmek ve korumak amacıyla, üyeleri arasında daha güçlü bir birliğin sağlanması için çalışmayı ve özellikle insan hakları ve temel özgürlüklerin gerçekleştirilmesi ve devam ettirilmesi suretiyle sosyal ve ekonomik gelişmeyi hedefleyen bir sözleşmedir”.³⁹

Avrupa Sosyal Şartı normlarına göre, çocuklar ve gençler, uğrayacakları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel korunma hakkına sahiptir. Ayrıca, çocuklar ve gençler uygun sosyal, hukuksal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir (Bölüm I, md.7 ve md.17).

Avrupa Sosyal Şartı'nın 10. Maddesi, Mesleki Eğitim Hakkı konusuna yer vermiştir. Bu maddeye göre:

³⁶ Bkz.: DİPn. 35.

³⁷ “Çocuk Hakları Sözleşmesi”, <http://www.istanbulcocuklari.org.tr/cocukhaklarisozlesmesi.asp>, 04.03.2010.

³⁸ Türkiye Ülke Programı ve Eylem Planı, 2006 – 2010,

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/#rega://eskiler/2007/03/20070326-1-1.doc> 02.03.2010.

³⁹ Bkz.: http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/yirminci-yuzyilda/avrupa_sosyal_sarti.htm, 27.05.2010.

Akit Taraflar, mesleki eğitim hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

- 1- Gerektiğinde, engelliler de dâhil olmak üzere herkese, işveren ve çalışanların örgütlerine danışarak teknik ve mesleki eğitim olanağı sağlamak veya bunu teşvik etmek ve salt kişisel yeteneğe dayalı olmak üzere yüksek teknik eğitim ve üniversite öğrenimi görme kolaylıkları sağlamayı;
- 2- Kız ve erkek tüm gençlerin çeşitli işlerde çalışırken eğitilmeleri için bir çıraklık sistemi ve başka sistematik düzenlemeleri sağlamayı veya teşvik etmeyi;
- 3- Gerektiğinde;
  - a- Çalışan yetişkinler için yeterli ve kolayca ulaşılabilir eğitim olanakları ile;
  - b- Teknolojik gelişmelerin veya yeni çalıştırma eğilimlerinin sonucu olarak çalışan yetişkinlerin duyduğu yeniden eğitim gereksinimlerini karşılamak için özel kolaylıklar sağlamayı veya bunları teşvik etmeyi taahhüt eder, ifadelerine yer verilmiştir.⁴⁰

Avrupa Sosyal Şartı’nın Birinci bölümünde yer alan 7. maddesi de çocuklar için ayrıntılı düzenlemeleri öngörmektedir.⁴¹

Avrupa Sosyal Şartı’nın Birinci bölümünde yer alan ve çocukların ve gençlerin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkı’na ilişkin 17. Maddesinde: Çocukları ve gençleri ihmal, şiddet ve sömürüye karşı korumak, ailelerinin desteğinden geçici ya da mutlak olarak yoksun kalan çocukların ve gençlerin korunmasını ve bunların devletten özel yardım almasını sağlamak, gibi taahhütler altına girildiği belirtilir.⁴²

Avrupa Sosyal Şartı asgari çalışma yaşını 15 yaş olarak belirlemiştir⁴³. Oysa Türkiye’de asgari çalışma yaşı 12’dir.

Burada genel bir karşılaştırma olması amacıyla, gelişmiş ülkelerden birisi olan ve sanayi devriminin başladığı ülke kabul edilen, İngiltere’de çocukların çalıştırılmasına ilişkin yasal düzenlemelere kısaca yer vermenin faydalı olacağı düşüncesindeyiz.

İngiltere’de çocuk çalıştırmada yasaklar:

Çocukların;

- Yerel eğitim otoritesi tarafından verilmiş bir izin belgesi olmadan,
- Fabrika ya da sanayi sitesi gibi endüstriyel alanlarda,
- Okul saatleri dâhilinde,
- Sabah saat 7 den önce ve akşam saat 7 den sonra,
- Okuldan önce bir saatten fazla,
- En az bir saatlik bir ara olmaksızın aralıksız dört saatten fazla,
- Yerel otoriteler yasalar ve tüzükler tarafından kendileri için yasaklanmış yerlerde (barlar, bahis merkezleri gibi)

⁴⁰ Avrupa Sosyal Şartı (Gözden Geçirilmiş), Strazburg, 3 Mayıs 1996.

⁴¹ Bkz. Dipn. 40.

⁴² A.g.e., Erişim 05.03.2010.

⁴³ Bkz.: Avrupa Sosyal Şartı, 1.Bölüm’ün 7. maddesine.

- Kendi sağlıklarına, eğitimlerine ve yaşam kalitelerine zararlı olabilecek bir işte çalıştırılmaları yasaktır.⁴⁴

İngiltere’de, eğitim suresince çocuklar haftada 12 saati geçmemek üzere çalışabilirler, Bu konuda sağlanması gereken koşullar;

- Okul gunleri ve pazar gunleri en fazla ikişer saat,
- Cumartesi gunleri 13 - 14 yaş grubu için en fazla 5 saat, 15-16 yaş grubu için en fazla 8 saat çalıştırılabilirler.

Okul tatilleri sırasında 13 - 14 yaş grubu haftada en fazla 25 saat çalışabilirler ve ayrıca şu koşullarında sağlanması gerekir.

- Hafta ileri ve Cumartesi gunleri en fazla 5 saat,
- Pazar gunleri en fazla 2 saat çalıştırılabilirler.

Okul tatilleri sırasında 15-16 yaş grubu hafta en fazla 35 saat çalışabilirler ve ayrıca sağlanması gereken koşullar şunlardır:

- Hafta içi ve Cumartesi gunleri en fazla 8 saat,
- Pazar gunleri en fazla 2 saat çalıştırılabilirler.

İngiltere’de Ulusal Asgari cret:

Ulusal Asgari cret 18- 21 yaş arası için £4.83 ve 22 yaş ve üstündekiler için £5.80,

16 ve 17 yaşındaki çalışanlar için ise (yalnızca zorunlu eğitimi tamamlamış olanlar) £3.57/saat’tir.

Zorunlu eğitim çağındakiler için herhangi bir asgari ücret saptanmamıştır. Bunun yanında 19 yaşından küçük stajyerler ile 19 yaşından büyük 12 aydan kısa süreli staj görenler için de asgari ücret öngörülmemiştir.⁴⁵

Türkiye’de ise çıraklara asgari ücretin en az % 30’u oranında ödeme yapılır⁴⁶. Stajyerlere cret ödenmesi konusunda ise ücret deneneğine dair bir kanun hükmü bulunmamakta, tamamen işverenin inisiyatifine bırakılmaktadır.

2.2. Ulusal Mevzuat

ocuk Koruma Kanunu, çocuğu şu şekilde taminlar: ocuk, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişidir (md.3/1/a). Korunma ihtiyacı olan ocuk ise: Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmâl veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuktur (md.3/1/a).⁴⁷

Türkiye’de çocuklara yönelik oldukça fazla kanun hükmü bulunmakta ancak bunlar çok fazla kanunda yer aldığı için ayrıştırılması ve netleştirilmesinde zorluklarla karşılaşılmaktadır. Pek çok kanunda çalışan çocuklara ilişkin hükümler yer almakta ancak, çalışan çocuğun hukuki statüsü ve işverenin çalışan çocuğa bakış açısına göre kanunların uygulanması bazen farklı şekillenmektedir.

⁴⁴Y.y., Child employment, http://www.direct.gov.uk/en/Parents/ParentsRights/DG_4002945 05.03.2010.

⁴⁵Y.y., Child employment, http://www.direct.gov.uk/en/Parents/ParentsRights/DG_4002945 05.03.2010.

⁴⁶Bkz.: 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu Md.25, <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/3.html>, 24.02.2011.

⁴⁷Bkz.: ocuk Koruma Kanunu, md.3, Resmi Gazete Tarihi: 15/07/2005, Resmi Gazete Sayısı: 25876.

Örneğin, işverenlerin, çalışan çocukların sağlık koşullarına ilgili tüzük ve yönetmeliklere göre dikkat etmediği gözlenmektedir.

2.2.1 4857 Sayılı İş Kanunu’ndaki Düzenlemeler

Bu Kanunun amacı işverenler ile bir iş sözleşmesine dayanarak çalıştırılan işçilerin çalışma şartları ve çalışma ortamına ilişkin hak ve sorumluluklarını düzenlemektir. İş Kanunu’nda çocuklarla ilgili hükümler aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez (md.71). Temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamaz. Ancak, on beş yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılabilir (md.71).

Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir (md.71).

İş Kanunu’nun 71 inci maddesine muhalefet halinde işverene 783 YTL idari para cezası uygulanacaktır.⁴⁸

Maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde on sekiz yaşını doldurmamış erkek ve her yaştaki kadınların çalıştırılması yasaktır (md.72).

Sanayiye ait işlerde on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin gece çalıştırılması yasaktır (md.73).

On altı yaşını doldurmamış genç işçiler ve çocuklar ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaz (md.85).

Sendikalar Kanunu’nda ise çocuklarla ilgili ifade şöyledir: 16 yaşını doldurmuş olan ve Sendikalar Yasasına göre işçi sayılanlar sendika üyesi olabilirler. 16 yaşını doldurmamış olanların üyeliği kanuni temsilcilerinin yazılı iznine bağlıdır (md.20).⁴⁹

2.2.2. Esnaf ve Sanatkârlar Kanunu’ndaki Düzenlemeler

4857 sayılı İş Kanunu’nun 4’üncü maddesine göre: Esnaf ve Sanatkârlar Kanunu’nun 2’ nci maddesinin tarifine uygun, üç kişinin çalıştığı işyerlerinde İş Kanunu uygulanmaz. Dolayısıyla çocukların çalıştırılmaları konusunda İş Kanunu’ndaki gibi bir sınırlama esnaf için geçerli değildir. Bu durumda, mahallelerde bulunan bakkal, market, kasap, manav, terzi, berber, kuaför gibi esnafın yanında meslek öğrenmek için işe girenlere iki farklı kanun uygulanır. Öncelikli olarak 3308 sayılı kanun bu çocuklara uygulanmak zorundadır. Ancak, esnafın bulunduğu ilçe veya mahalde 3308 sayılı Kanun gereğince açılmış Çıraklık ve Mesleki Eğitim Merkezi yoksa esnaf yanında çalışan çocuklar için Borçlar Kanunu’nun 318’inci maddesindeki şartları içeren

⁴⁸ *Cumhur Özdemir SİNAN, “Çocukların Çalıştırılabileceği İşler”, http://www.alomaliye.com/nisan_06/cumhur_sinan_cocuklarin.htm#_ftn2 08.03.2010.*

⁴⁹ *http://www.csqb.gov.tr/calisan_cocuklar/mevzuat/ulusal/ulusal.html, 02.03.2010.*

Çıracılık Sözleşmesi yapılır. Bu sözleşme gereğince de çırak kaç yaşında olursa olsun SGK'ya sigortalı olarak bildirilir. Bu bildirim emeklilik için başlangıç sayılır.⁵⁰

2.2.3. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'ndaki Düzenlemeler

- i.) Çalıştırma Yaşı: 12 yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat müesseseleriyle maden işlerinde amele ve çırak olarak istihdamı yasaktır. Mahalli belediyelerce bar, kabare, dans salonları, kahve, gazino ve hamamlarda 18 yaşın altındaki çocukların çalışması yasaktır (md.173).
- ii.) Çalıştırma Süreleri ve Yasaklar: 16 yaşından küçük işçiler günde en çok 8 saat çalıştırılabilir (md.173). Sanayie ait işlerde 18 yaşını doldurmamış erkek çocuklarla her yaştaki kadınların gece çalıştırılmaları esas itibariyle yasaktır (md.69).

2.2.4. Mesleki Eğitim Kanunu'ndaki Düzenlemeler

3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okullarda ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitimi düzenlemektedir.⁵¹

Bu Kanun, Mesleki Eğitim Kurulunun belirleyeceği mesleklerde, kamu ve özel sektöre ait kurum, kuruluş ve işyerleri ile mesleki eğitim okul ve kurumlarındaki eğitim ve öğretimi kapsar (md.2). Aday çırak, çırak öğrenci statüsünde olup öğrencilik haklarından yararlanırlar. Bunlar işyerinde çalışan işçi sayısına dâhil edilmezler (md.11). Bu kanun kapsamında bulunan il ve mesleklerde faaliyet gösteren işyerleri, Bakanlıkça tespit edilen illerde ve meslek dallarında 19 yaşından gün almamış olan kişileri çıraklık sözleşmesi yapmadan çalıştıramazlar. Mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarından, örgün eğitim programlarından mezun olanlar ve kalfalık belgesi sahipleri bu hükmün dışında tutulur (md.13).

Aday çırak ve çıraklar, mesleğin özelliğine göre haftada sekiz saatten az olmamak üzere genel ve mesleki eğitim görürler (md.12).

Anılan Kanuna göre;

- i.) Çalıştırma Yaşı: İlköğretimi bitirmiş olanlar, bir mesleğe hazırlanmak amacı ile çıraklık dönemine kadar işyerlerinde aday çırak olarak eğitilebilirler (md.9).
- ii.) Çırak olabilmenin şartları:
  - a) 14 yaşını doldurmuş, 19 yaşından gün almamış olmak, Ancak, 19 yaşından gün almış olanlardan daha önce çıraklık eğitiminden geçmemiş olanlar, yaşlarına ve eğitim seviyelerine uygun olarak düzenlenecek mesleki eğitim programlarına göre çıraklık eğitimine alınabilirler.
  - b) En az ilköğretim okulu mezunu olmak,
  - c) Bünyesi ve sağlık durumu gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmaya uygun olmak gereklidir.
- iii.) Ücretli İzin: Çıraklara, okulların tatil olduğu aylara rastlamak üzere 1 ay ücretli izin verilir. Ayrıca mazeretleri kabul edilenlere okul müdürlüğünün görüşü alınarak 1 aya kadar ücretsiz izin de verilebilir (md.26).

⁵⁰ Hüseyin İrfan FIRAT, Çocukları Çalıştırma Yaşı ve Sigortalılık Üzerine, http://www.alomaliye.com/2008/huseyin_firat_cocuk.htm, 16.03.2010.

⁵¹ 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, Kabul Tarihi: 05.06.1986, Resmi Gazete: 19.06.1986, Sayı: 19139.

- iv.) Sağlık Muayeneleri: Çıracak olabilmek için bünyesi ve sağlık durumu gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmaya uygun olmak şartı aranır (md.10).
- v.) Ücret: İşletmelerde meslek eğitimi gören öğrenci, aday çıracak ve çırağa yaşına uygun asgari ücretin % 30’undan aşağı ücret ödenemez. Aday çıracak, çıracak ve öğrencilere ödenecek ücretler her türlü vergiden müstesnadır (md.25). Aday çıracak, çıracak ve öğrencinin eğitimi sırasında işyerinin kusuru halinde meydana gelecek iş kazaları ve meslek hastalıklarından işveren sorumludur.

Çok taraflı olarak yürütülen çıraklık eğitimi faaliyetleri; merkezi düzeydeki politika organı “Mesleki Eğitim Kurulu”, iller düzeyinde de “İl Mesleki Eğitim Kurulu” adı verilen kurullar aracılığı ile yönetilmektedir.⁵²

2.2.5. İlköğretim ve Eğitim Kanunu’ndaki Düzenlemeler

İlköğretim çağında olup da zorunlu temel öğretim kısımlarına devam etmeyenlerin resmi ve özel işyerlerinde veya her ne biçimde olursa olsun çalıştırmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılması yasaktır (md.59).

UNICEF verilerine göre Türkiye’de 2003 – 2008 döneminde ilköğretime kayıt oranı, erkek çocuklar için % 93, kız çocuklar için % 89’dur. Ortaöğretime kayıt oranı ise erkek çocuklar için % 74, kız çocuklarda ise % 64’tür.⁵³

2.2.6. Polis Vazife ve Selâhiyet Kanunu’ndaki Düzenlemeler

21 yaşından küçük kadın ve erkeklerin gazino, bar, kafeşantan⁵⁴ ve buna benzer içki kullanılan yerler ile banyo, hamam ve plajlarda çalıştırılmaları yasaktır. Bar artistliği yapacak olanların 18 yaşını tamamlamış olmaları gerekir (md.12).

5259 sayılı Polis Vazife ve Selâhiyet Kanunu’nun 12 maddesine göre; kanuni istisnalar saklı olmak üzere, eğlence, oyun, içki ve benzeri amaçlı umuma açık ve açılması izne bağlı yerlerde 18 yaşından küçükler çalıştırılmaz.⁵⁵

Çeşitli nedenlerle çocukların suça itildiği veya suç işlemek zorunda kaldığı bir gerçektir. Bu çocuklar cezai yaptırımlarla karşılaşabilmekte ve ondan sonraki hayatları gerçek anlamda bir çıkmaza sürüklenebilmektedir. Rakamsal bir örnek vermek gerekirse, 2008 yılı verilerine göre 12-17 yaş grubunda toplam 1.188 çocuk ceza ve infaz kurumlarına girmiştir.⁵⁶

2.2.7. Borçlar Kanunu’ndaki Düzenlemeler

- i.) Çalıştırma Süreleri ve Yasaklar: 18 yaşın altındakilerin gece süresinde ve hafta tatilinde çalıştırılmaları yasaktır (md.330).

⁵² “ Avrupa’da Genel Eğitim Mesleki Eğitim ve Yetişkin Eğitim Sistemlerinin Yapısı, Türkiye 2008 ”, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_TR_TR.pdf, s.31, Erişim 28.05.2010.

⁵³ UNICEF, *The State Of The World’s Children, Statistics, Table:5*, http://www.unicef.org/rightsite/sowc/pdfs/statistics/SOWC_Spec_Ed_CRC_TABLE%205.%20EDUCATION_E_N_111309.pdf, Erişim 04.03.2011.

⁵⁴ Kafeşantan: *İçkilî, çalgılı kahvehane*.

⁵⁵ Bilgili, a.g.e., s.82.

⁵⁶ İstatistiklerle Türkiye 2010, TÜİK, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0020552.pdf>, s.35, Erişim 28.02.2011.

- ii.) Hizmet Akdi ve Örgütlenme: Borçlar Kanununa göre usta ile yasal vasisi arasında çıraklık sözleşmesi yapılır. Sözleşmede; yapılacak iş, çıraklık nevi ve süresi, günlük çalışma süresi, ücret ve diğer ödemeler ile deneme süresi belirtilir (md.318).

2.2.8. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'ndaki Düzenlemeler

Eski 506 sayılı kanunda çıraklar, "sigortalı sayılmayanlar" grubunda yer almıştır. 506 sayılı kanunun II/B fıkrasında: "Özel kanunda tarifi ve nitelikleri belirtilen çıraklar hakkında, çıraklık devresi sayılan süre içinde analık, malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile bu kanunun 35 inci maddesi hükümleri uygulanmaz" ifadesine yer verilmiştir⁵⁷.

506 sayılı kanuna göre prim oranı: "3 üncü maddenin (II/B) fıkrasında belirtilen çıraklar için kazancının % 4' üdür. Bunun % 2'si sigortalı hissesi, % 2'si de işveren hissesidir" şeklinde belirlenmiş idi (SSK.md.73-B/a.). Ekim 2008 tarihinden itibaren yürürlüğe giren, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 3. Maddesinin 10/b bendinde çırakları kanun kapsamına alan ifade ise şöyledir:

Genel sağlık sigortalısının, 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim veya 5/6/1986 tarihli ve 3308 sayılı Meslekî Eğitim Kanununda belirtilen aday çıraklık ve çıraklık eğitimi ile işletmelerde meslekî eğitim görmesi halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim görmesi halinde 25 yaşını doldurmamış ve evli olmayan çocukları ile yaşına bakılmaksızın bu Kanuna göre malûl olduğu tespit edilen evli olmayan çocukları kanun kapsamına alınmıştır.⁵⁸

5510 sayılı kanunun 5. Maddesinin (b) bendine göre:

"Hizmet akdi ile çalışmamakla birlikte 5/6/1986 tarihli ve 3308 sayılı Meslekî Eğitim Kanununda belirtilen aday çırak, çırak ve işletmelerde meslekî eğitim gören öğrenciler hakkında iş kazası, meslek hastalığı ve hastalık sigortası; meslek liselerinde okumakta iken veya yüksek öğrenimleri sırasında zorunlu staja tâbi tutulan öğrenciler hakkında ise iş kazası ve meslek hastalığı sigortası uygulanır ve bu bentte sayılanlar, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılırlar" ifadesine yer verilerek çıraklar kanun kapsamına alınmıştır.

Ancak, çırak ve stajyer konumunda olanların bilmediği bir konuyu hatırlatmakta fayda görmekteyiz. Şöyle ki;

Mesleki Eğitim Kanunu uyarınca çırak veya meslek lisesi öğrencisi statüsünde yapılan sigorta, emeklilik açısından bir başlangıç sayılmaz ve emeklilik gün sayısını artırmaz. Çünkü bu çocuklar için malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primleri ödenmemektedir. Sadece iş kazası, meslek hastalığı ve hastalık primi ödenir. Staj başlangıcında verilen sigorta sicil numarası bütün sigortalılık döneminde kullanılmakla birlikte başlangıç tarihi olarak dikkate alınmaz. Dolayısıyla staj döneminde ödenen sigorta primlerinin emekliliğe bir katkısı bulunmamaktadır.⁵⁹

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı çocukların mağduriyetini gidermek üzere 69 sayılı genelgeyi 2008 yılında yayınlamıştır. Genelgeye göre:

2022 sayılı Kanunun ek 1. maddesinin son fıkrası; "Bu maddenin birinci fıkrası hükümlerine göre aylık almaya hak kazanacak şekilde özürlü olduğunu belgeleyen ve herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yetim olarak aylık veya gelir almakta olan çocuklardan bu kurumlardan aldıkları aylık veya gelir toplamı tutarları bu madde gereğince durumlarına göre ödenebilecek tutardan daha az olanlara; aradaki fark ilgili sosyal güvenlik kurumu tarafından (birden fazla sosyal güvenlik

⁵⁷ Bkz.: 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu.

⁵⁸ Bkz.: 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Kanun No:5510, Kabul tarihi: 31.05.2006.

⁵⁹ Resul KURT, Çırakların Sigortası, http://www.resulkurt.com/artikel.php?artikel_id=1716, 05.03.2010.

kurumundan aylık veya gelir alanlar için yalnızca tercih edecekleri bir sosyal güvenlik kurumu tarafından) ödenir ve bu şekilde ödenen tutarlar Hazineden tahsil edilir” şeklinde değiştirilmiştir.⁶⁰

Mevcut uygulamada, sosyal güvenlik kurumlarından sadece malul olmaları nedeniyle yetim aylığı alan çocuklar kapsamında iken yapılan değişiklikle, sosyal güvenlik kurumlarından, aylık veya gelir almakta olan çocuklardan 18 yaşın altında olanlar da dahil olmak üzere Kanunda belirtilen şekilde özürü olduğunu belgeleyen tüm yetim çocuklar kapsama alınmıştır.⁶¹

5510 Sayılı Kanunun 5 inci maddenin birinci fıkrasının (b) bendinde belirtilen öğrenciler ile (e) bendinde belirtilen kursiyerler için prim oranı prime esas kazançlarının yüzde 1’idir. Kursiyerlerin prime esas günlük kazançlarının hesaplanmasında prime esas günlük kazanç alt sınırı dikkate alınır. Aday çırak, çırak ve meslekî eğitim gören öğrencilerin prime esas kazancı ilgili kanunlarında belirtilen şekilde uygulanır (Md.81/d).

Resmî meslek ve sanat okulları ile yetkili resmî makamların izniyle kurulan meslek veya sanat okullarında ve yüksek okullarda fiilen normal eğitim süreleri içinde yapılan, tatbikî mahiyetteki yapım ve üretim işlerinde çalışan öğrenciler, 5510 sayılı kanunun kapsamı dışında tutulmuştur.⁶²

5510 Sayılı Kanunun 5’inci maddesinin (b) bendinde belirtilen aday çırak, çırak ve işletmelerde meslekî eğitim görenler ile meslek liselerinde zorunlu staja tâbi tutulan öğrenciler için Milli Eğitim Bakanlığı veya bu öğrencilerin eğitim gördükleri okullar, yüksek öğrenim sırasında zorunlu staja tâbi tutulan öğrenciler için öğrenim gördükleri yüksek öğretim kurumu primlerin ödenmesi ile yükümlü tutulmuştur (md.87/e).

Ek olarak, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Hükümlerine göre korunma, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden ücretsiz faydalanan kişiler, Genel Sağlık Sigortalısı sayılmıştır.⁶³

2.2.9. Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik⁶⁴

Bu Yönetmeliğin amacı, çocuk ve genç işçilerin sağlık ve güvenliklerini, fiziksel, zihinsel, ahlâki ve sosyal gelişmelerini veya öğrenimlerini tehlikeye atmadan çalışma şekillerinin esaslarını belirlemek ve ekonomik istismarlarını önlemektir (md.1).

Bu Yönetmelik, 10.06.2003 tarihli ve 25134 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanununun 71 inci maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Bu Yönetmelik, 4857 sayılı İş Kanununun 71 inci maddesi gereğince, 18 yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, 14 yaşını bitirmiş ve ilköğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler ve çalışma koşullarına ilişkin usul ve esaslarını kapsamaktadır (md.2,3).

Yönetmelikte geçen tanımlar şöyledir:

Genç işçi: 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişiyi,

Çocuk işçi: 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişiyi,

⁶⁰ Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, Genelge, 2008/69, Tarih: 30.7.2008, <http://www.yaklasim.com/mevzuat/kanunlar/64/6408911.htm> 04.03.2010.

⁶¹ Bkz.: Dipn. 60.

⁶² Bkz.: 5510 Sayılı Kanun’un 4/f.maddelerine

⁶³ Özkan, a.g.e. s.410.

⁶⁴ 06/04/2004 tarih ve 25425 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Hafif iş: Yapısı ve niteliği itibarıyla ve yerine getirilmesi sırasındaki özel koşullara göre;

- a) Çocukların gelişmelerine veya sağlık ve güvenliklerine zararlı etki ihtimali olmayan,
- b) Okula devamını, mesleki eğitimini veya yetkili merciler tarafından onaylanmış eğitim programına katılımını ve bu tür faaliyetlerden yararlanmasını engellemeyen işleri,

Ağır ve tehlikeli iş: 22/5/2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanununun 85 inci maddesinde öngörülen yönetmelikte belirtilen işleri, ifade eder (md.4).

Yönetmeliğe göre, çocuğun ve genç işçinin işe yerleştirilmesinde ve çalışması süresince güvenliği, sağlığı, bedensel, zihinsel, ahlaki ve psikososyal gelişimi, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır (md.5). Çocuk ve genç işçiler, okula devam edenlerin okula devamları ile okuldaki başarılarına engel olmayacak, meslek seçimi için yapılacak hazırlıklara ya da yetkili makamlar tarafından yeterliliği kabul edilen mesleki eğitime katılmasına engel olmayacak işlerde çalıştırılabilirler.

Temel eğitimini tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamaz. Ancak, 15 yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar arttırılabilir. Çocuk ve genç işçilerin günlük çalışma süreleri, 24 saatlik zaman diliminde, kesintisiz 14 saat dinlenme süresi dikkate alınarak uygulanır. Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. İki saatten fazla dört saatten az süren işlerde otuz dakika, dört saatten yedi buçuk saate kadar olan işlerde çalışma süresinin ortasında bir saat olmak üzere ara dinlenmesi verilmesi zorunludur (md.6).

Çocuk ve genç işçilerin hafta tatili izinleri kesintisiz kırk saatten az olamaz. Ayrıca hafta tatili ücreti bir iş karşılığı olmaksızın ödenir. Çocuk ve genç işçiler, ulusal bayram ve genel tatil günlerinde çalıştırılmazlar. Ayrıca bu günlere ilişkin ücretler bir iş karşılığı olmaksızın ödenir (md.8,9).

Yönetmelikte ayrıca, çocuk ve genç işçileri çalıştıramayacak işverenler, (işverenin yükümlülükleri) konusuna da yer verilerek şu hükümler konulmuştur:

Çocuk ve genç işçileri;

- a) Çocuklara karşı işlenmiş suçlardan hüküm giyen,
- b) Yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymiş olan, işveren veya işveren vekilleri çocuk ve genç işçileri çalıştıramazlar (md.11).

İlave olarak, anılan yönetmeliğin kapsamında, "Çocuk işçilerin çalıştırılabilecekleri hafif işler (Ek-1)", "Genç işçilerin çalıştırılabilecekleri işler (Ek-2)" ve "Çocuk ve genç işçilerin çalıştırılmayacakları işler (Ek-3)" ayrıntılı olarak düzenlenmektedir.⁶⁵

III. Türkiye'de Çalışan Çocukların Sorunları

Çalışan çocukların sorunlarını belirlemek için yapılan bir araştırmada⁶⁶, çocukluk dönemlerinde oldukları için "çocukluğunuzu yaşayabiliyor musunuz" sorusuna alınan cevaplar şöyle değerlendirilmiştir: Çocukluğunu yaşayamayanların oranı % 50 olup, çocukların yarısı çocukluk dönemini normal bir şekilde çocuk olarak yaşamının beklentisi içindedir. Bu yaşta çocukların

⁶⁵ Bkz., Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 06/04/2004 tarih ve 25425 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

⁶⁶ Ali ACAR, "Çalışan Çocukların Sorunları", s.56, <http://www.yerelsiyaset.com/pdf/kasim2007/14.pdf> Erişim 02.04.2010.

daha kişilikleri bile gelişmeden kendilerini çalışma hayatında bulmaları gelecekte ailesi ve toplum ile ilişkilerinde olduğu kadar kendi kişilik yapılarında da bölünmelere yol açabilmektedir.⁶⁷

Çocukluk dönemi önemli gelişimsel dönemlerden biridir. Çocukların fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan sağlıklı olarak gelişmeleri için, anne-baba ya da çocuğa bakan kişi ile çocuk arasındaki karşılıklı sevgi bağının kurulmasının önemi yüzyıllardan beri bilinmektedir. Ancak yoksulluk, aile içi sorunlar, anne babada bedensel, ruhsal ya da zihinsel yetersizlikler, annenin ya da babanın ölümü, ihmal ya da istismar, ergen evlilikleri ya da evlilik dışı doğumlar sonucu terkler gibi pek çok nedenle anne babalık görevleri yetersiz kalabilmekte ve çocuk korumasız hale gelebilmektedir.⁶⁸

Çocuk işçiliğine gelişmiş ülkelerde de rastlanmakla birlikte bu durum ağırlıklı olarak gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorunu olarak görülmektedir. Çocuk işçiliğinin temel nedenleri; yoksulluk, göç, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, aile gelirlerindeki düşüş, geleneksel bakış açısı, çocukların ucuz işgücü olarak görülmesi, işsizlik, mevzuat yetersizliği ve mevzuatın etkin uygulanmaması olarak belirtilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan “Çalışan Çocuklar 2006” raporunda da çocuk işçiliğinin temel nedeni, yoksulluk olarak belirtilmiştir. Bu raporda: 6-17 yaş arasındaki çocukların çalışma nedenleri; % 51.1 oranında hane halkı gelirine katkıda bulunmak iken % 17.4 oranında iş öğrenmek, meslek sahibi olmak şeklinde saptanmıştır.⁶⁹

Denizli’de 2005 yılında, Vali Necati Bilican Mesleki Eğitim merkezine kayıtlı olarak sanayide çalışan çocuklara ilişkin yapılan bir araştırmada⁷⁰ ortaya çıkan çarpıcı sonuçlar şöyle değerlendirilebilir: 15-18 yaş grubunda 229 kişiye ulaşılarak yapılan araştırmaya göre,

Çalışan çocukların;

- % 29.7’sinin aile geliri 300.-YTL ve altı olarak belirlenmiştir,
- % 90’ının babası ilkokul mezunudur,
- % 20.3’ünün tüm aile bireyleri çalışmaktadır,
- % 29.3’ü işyerinden okul için izin alamamaktadır,
- % 44.1’i 9 ile 11 saat arasında çalışmaktadır.

Araştırmaya katılan çocuklar; işyeri çalışma koşullarına ilişkin sorulan sorulara şu cevapları vermiştir: Çalışılan işyerlerinde, havalandırma yetersizliğini belirtenlerin oranı: % 33.2, Isıtmanın yetersiz olduğunu ifade edenlerin oranı % 35.8 ve aydınlatmanın yetersiz olduğunu söyleyenlerin oranı ise % 12.6’dır. Araştırmada, işyerlerinin % 11.8’inde yemek verilmediği ve % 10.9’unda tuvalet bulunmadığı belirlenmiştir.

Malatya il sınırları içinde Öz-San ve Yeni Sanayi Sitesinde çalışan 115 çocuk üzerinde 2005 yılında yapılan bir araştırmada⁷¹ ise elde edilen sonuçların değerlendirilmesi şu şekildedir: Araştırmada çocukların % 61.7’ sinin günde 11-12 saat çalıştığı, % 44.3’ ünün günlük dinlenme sürelerinin yarım ile bir saat olduğu, % 54’ ünün aylık 51-100 milyon arasında ücret aldığı saptanmıştır. Bu durum çocuğun emeğinin işverenlerce önemli ölçüde istismar edildiği, çocuk

⁶⁷ Bkz.: Dipn. 66.

⁶⁸ Zeynep ŞİMŞEK, Neşe EROL, Didem ÖZTOP, Özlem ÖZER ÖZCAN, “Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergenlerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örnekleme Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2008; 19/3, s.235-246.

⁶⁹ “Çalışan Çocuklar”, TÜİK-2006, S.22, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0016361.pdf>, 28.02.2011.

⁷⁰ Bkz.: Sibel Serap CEYLAN, Özgür METİN, Çıracılık Eğitimine Devam Eden ve Sanayi Bölgesinde Çalışan Çocukların Çalışma Koşulları, 2005, <http://web.firat.edu.tr/shmyo/edergi/ciltDorsayion/ceylanvemetin10.pdf>, Erişim 04.03.2011.

⁷¹ Ulviye YILMAZ, Meral BAYAT, Oto Tamirhanelerinde Çalışan Çocuk İşçilerin Sağlıklarını Koruyucu Davranışları ile İş Ortamı ve Çalışma Koşullarının Değerlendirilmesi 2005, *Sağlık Bilimleri Dergisi (Journal of Health Sciences)* 14 (Ek Sayı: Hemşirelik Özel Sayısı), 2005, s.37-44.

işçilerin de yaşlarının küçük olması ve ileride meslek sahibi olmak ve işyeri açabilmek için uzun çalışma sürelerine katlanmak mecburiyetinde kaldıklarını düşündürmektedir.⁷²

Özellikle sanayi sektöründe çalışan çocuklar için koruyucu iş güvenliği önlemlerinin de yetersiz olduğu kanaatindeyiz. İş önlüğü, eldiven, koruyucu gözlük gibi güvelik malzemeleri çocuklar tarafından yeterince bilinmemekte veya bilinçli olarak kullanılmamaktadır. Bu görüşümüzü destekleyen veriler, yukarıda anılan ve Malatya’da çalışan çocuklar üzerinde yapılan araştırmada şu ifadelerle belirtilmektedir: “Çocukların %100’ ünün iş elbisesi kullandığı, ancak % 73’ ünün günlük giysilerini iş elbisesine dönüştürdüğü saptanmıştır. Zımparalama ve elektrik kaynağı işini yapanların yaklaşık olarak % 40’ ının gözlük veya yüz siperi kullandığı, boyama işini yapanları % 66.7’ sinin maske kullandığı, tüm iş dallarında eldiven kullanma durumunun yaklaşık % 15 veya daha az olduğu saptanmıştır. Bu durum işyerindeki zararlı kimyasal maddelerin deriye temas ederek zarar vermesi, aynı zamanda cilt yüzeyinden de emilerek çocukların sağlığı için risk oluşturması açısından son derece önemlidir. Çocukların kullandığı bu koruyucular incelendiğinde uygun standartlarda olmadığı belirlenmiştir. Örneğin bir toz maskesini boyama işinde kullanabilmekteyler. Aynı zamanda çocuklar, kendilerine ait kişisel koruyucularının olmadığını, atölyede bulunan bir tek koruyucunun isteyen herkes tarafından kullanıldığını belirtmişlerdir. Bu durumda kişisel koruyucu cihazın çocuğun ölçüsüne uymayacağı için koruyuculuğunun azalması ve farklı kişiler tarafından kullanılması nedeni ile de enfeksiyon tehlikesini artıracakları açıktır. Araştırmanın sonucunda çocukların olumsuz iş ortamında uzun süre düşük ücretle çalıştırıldığı, çalışma sırasında kişisel koruyucu teçhizatları yeterli kullanmadığı, işverenlerin mevcut yasal düzenlemelere büyük ölçüde uymadığı, dolayısıyla ile çocuğun iş ortamında büyük ölçüde ihmal ve istismara uğradığı söylenebilir”.⁷³

Önemli bir noktayı belirtmek gerekirse; Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de tarımda çalışan çocukların sayısı sanayi ve hizmetler sektöründe çalışan çocuklardan daha fazladır. Buna karşın tarımda çalışan çocuk sayısına ilişkin net verilere ulaşılmasında güçlüklerle karşılaşmaktadır.

3.1. Çalışan Çocukların İstihdam Durumu

Türkiye, 1992 yılında Çocuk işçiliğinin Sona Erdirilmesi Programına (IPEC)⁷⁴ siyasi otoritenin desteği ile katılarak bu konuda mesafe almaya devam etmektedir. Bu sürecin etkinliği işçi ve işveren örgütlerinin işbirliği sayesinde gelişebilecektir. Türkiye’de çocuk işçiliğinin sona erdirilmesi yönünde yapılan çalışmalar sayesinde 6-14 yaş grubunda çalışan çocukların 1994 yılında % 15.2 olan oranı 2006 yılına gelindiğinde % 5.9’a gerilemiştir.⁷⁵ 1994 yılında 600’den fazla iş müfettişi çocuk işçiliği konusunda eğitilmiş ve 200 den fazla iş müfettişi de tam zamanlı olarak çocuk çalışanlarla ilgili projelere katkı yapmıştır.⁷⁶

TÜİK verilerine göre, Türkiye’de 6-17 yaş aralığındaki aktif olarak ekonomideki aktif çalışan çocuk sayısı 1994 yılında 2.269.000 iken bu sayı 1999 yılında 1.630.000’e gerilemiş ve 2006 yılında ise 958.000 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, 6-14 yaş grubunda çalışan çocuk sayılarında da yıllar itibarıyla düşüş gözlenmiştir. 1994 yılında 958.000 olan sayı, 1999’da 609.000’e düşmüş ve 2006 yılında ise bu gruptaki çalışan çocuk sayısı 318.000’e gerilemiştir.⁷⁷

31 Aralık 2009 tarihi itibarıyla Türkiye nüfusu 72.561.312 kişidir. Nüfusun % 50,3’ünü (36.462.470 kişi) erkekler, % 49,7’sini (36.098.842 kişi) ise kadınlar oluşturmaktadır. Toplam nüfusun % 75,5’i (54.807.219 kişi) il ve ilçe merkezlerinde ikâmet ederken, % 24,5’i (17.754.093 kişi) belde ve köylerde ikâmet etmektedir.

⁷² Yılmaz, Bayat, a.g.e., s.42.

⁷³ Yılmaz, Bayat, a.g.e., s.43.

⁷⁴ (IPEC: Elimination of Child Labour)

⁷⁵ ILO, Accelerating action against child labour, International Labour Conference, 99th Session 2010, Report I(B),s.25, <http://www.ilo.org/ipeginfo/product/viewProduct.do?productId=13853>, Erişim 03.03.2011.

⁷⁶ ILO, Accelerating action against child labour, s.25.

⁷⁷ Levent AKIN, “Working Conditions of the Child Worker in Turkish Labour Law”, (2009), s.66,

<http://www.springerlink.com/content/5t97qjg650276257/fulltext.pdf>
Erişim 02.04.2010.

Türkiye’de nüfusun yarısı 28,8 yaşından küçüktür. 15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfus, toplam nüfusun % 67’sini oluşturmaktadır. Türkiye nüfusunun % 26’sı 0-14 yaş grubunda, % 7’si ise 65 ve daha yukarı yaş grubunda bulunmaktadır.⁷⁸ Türkiye’de çocukların çalıştırılmasına ilişkin sınırlamalar daha çok yaş ölçütüne göre yapılmıştır.⁷⁹

Tablo:1 İstihdama veya İşe Kabulde Asgari Yaş

	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler
Normal İşler	15 yaş	14 yaş
Tehlikeli İşler	18 yaş	18 yaş
Hafif İşler	13 yaş	13 yaş

Kaynak: <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=3098>, 08.03.2010.

ILO Sözleşmeleri, (Asgari Yaş Sözleşmesi No.138 ve Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimleri Sözleşmesi No. 182) istihdama veya işe kabulde asgari bir yaş belirlenmesi konusunda ulusal mevzuatlara yönelik bir çerçeve ortaya koymaktadır.⁸⁰

Türkiye’de çocuk çalışma yaşı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile 12’ye kadar düşürülmüşken Tablo:1’e göre gelişmekte olan ülkelerde hafif işler için çocuk çalıştırma yaşı en az 13 yaş olarak belirlenmiştir. Türkiye’de özellikle tarım sektöründe mevsimlik ve geçici işçi olarak aileleri ile beraber çalışan çok fazla çocuk işçi bulunmaktadır. Tarım sektörü özellikle kimyasal maddelere (pestisit) maruz kalınma durumunda tehlikeli işlerden kabul edilebilir. Ayrıca tarımda çalışan çocuklar için Türkiye’de mevcut herhangi bir kanunda yaş sınırlaması bulunmamaktadır.

Tarım sektöründe karşılaşılan çocuk işçiliğinde görülen en yaygın güçlükler, zorunlu ilköğretime devam, çalışma yaşı ve çalışmaya başlamada asgari yaşı uygulanması konularında yaşanmaktadır. Tarımda istihdam edilen çocuklar, çalışan çocukların en geniş kitlesini oluşturmaktadır. Tarımda çalışan kız çocuklarının oranlarındaki yükseklik, tarımda çalışmada cinsiyet boyutunu da ortaya koyan bir başka veridir. TÜİK (2006) verilerine göre, toplam çalışan çocukların % 41 i tarım (392 bin kişi), % 59 u tarım dışı sektörde (565 bin kişi) faaliyet gösterirken, % 53,5’ i ücretli veya yevmiyeli, % 2.7’ si kendi hesabına veya işveren ve % 43,7’ si ise ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.⁸¹

Tarım sektöründe, aile reisinden başka çalışan tüm aile fertleri ücretsiz aile işçisi kabul edilir. Bunun birinci nedeni, aile fertlerinin aile içi yardımlaşma gereği hep birlikte çalışması ile ancak geçimlerini sağlayabilmeleridir. İkinci neden ise toprakların bir gün kendilerine kalacağı düşüncesi ile aile fertlerinin tarımsal faaliyetlerde çalışmalarıdır. Türkiye’de tarım sektöründe çalışan ücretsiz aile işçileri çoğunlukla sosyal güvenceden yoksundur. Türkiye’de tarımsal nüfus her geçen yıl azalmakta ve köyden kente sağlıklı göç olgusu devam etmektedir. Kentlere yapılan göç nedeniyle köylerde genç nüfusta da azalma meydana gelmektedir. Tarlada, bahçede çalışabilecek genç nüfus azaldığı için genellikle çocukların işgücü, çalışabilir genç nüfusun yerine ikâme edilmektedir.

Tarım sektöründe çalışan çocuklar çoğu kez hasat dönemlerinde ikâmet ettikleri yerden başka yerlere göç etmek zorunda kalabilmektedir. Bu nedenle okula gidebilmeleri imkânsız hale gelmekte hatta okulu bırakmaktadırlar. Tarımsal yörelere özellikle hasat zamanları göç eden ailelerin çocukları sağlıklı barınma, temiz içme suyu, tuvalet ve banyo gibi temel ihtiyaçlardan yoksundur. Yevmiyeli işçi olarak çalışan aileler ve çocukları hiçbir gelecek güvencesi olamadan

⁷⁸ Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Nüfus Sayımı Sonuçları, TÜİK. (2009); Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6178> 08.03.2010.

⁷⁹ Bilgili, a.g.e., s.79.

⁸⁰ “Çalışma Koşullarına İlişkin İlkelerin Anlaşılması ve Uygulanması”, TİSK, <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=3098>, 08.03.2010.

⁸¹ ÇSGB, İstatistikler, <http://www.csqb.gov.tr/csqbPortal/cqm.portal?page=cc&id=3> Erişim 07.02.2011.

çalıştırılmaktadır. Sosyal güvenceleri yoktur. İşverenlerin onları sosyal güvenlik sitemine dâhil etmek gibi bir kaygıları da bulunmamaktadır.

12-14 yaş grubundaki çocukların istihdamına baktığımızda, özellikle 1995 yılından sonra, yıllar itibariyle çocuk istihdamının düşmekte olduğu gözlenmektedir (Tablo:2). Ancak burada çocuk istihdamının kayıtlılık durumunu da dikkate almak gerekir. Kayıt dışı çalışan veya zorla çalıştırılan çocukların sayısı ile karşılaştırmalı bir analiz yapılması gerekebilir.

Çocukta zorlanmaya yol açan etkinliklerin toplam yükü, çocuğun yaşı ve üstlendiği görevin ağırlığı göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Çalışma süresi aynı olan; örneğin bir köşe başında oturarak günde 12 saat sigara, kibrit satan bir satıcı çocuğun işgücü ile dar, loş, nemli ve havasız bir atölyede günde 12 saat tezgâh başında eğilmiş, halı dokuyan 7 yaşındaki bir kız çocuğunun işgücü aynı değildir.⁸²

Tablo: 2 Yıllara Göre 12-14 Yaş Grubundakilerin İşgücü Durumu, Türkiye (Bin kişi)

YILLAR	Cinsiyet	Nüfus	12-14 yaş grubu	
			İstihdam	%
	Toplam	3.785	843	22,3
1992	Erkek	1.930	476	24,7
	Kız	1.855	367	19,8
	Toplam	3.848	614	16
1993	Erkek	1.960	381	19,4
	Kız	1.888	233	12,3
	Toplam	3.933	737	18,7
1994	Erkek	2.002	435	21,7
	Kız	1.931	302	15,6
	Toplam	4.003	706	17,6
1995	Erkek	2.040	412	20,2
	Kız	1.963	294	15
	Toplam	4.011	668	16,7
1996	Erkek	2.044	377	18,4
	Kız	1.967	291	14,8
	Toplam	4.000	585	14,6
1997	Erkek	2.037	351	17,2
	Kız	1.963	234	11,9
	Toplam	3.968	527	13,3
1998	Erkek	2.021	296	14,6
	Kız	1.947	231	11,9
	Toplam	3.936	472	12

⁸² Ayşe OCAKÇI, *Türkiye'de Çalışan Çocukların Durumu*, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/turkiyedecalisanocuklar.htm>, Erişim 30.11.2010.

1999	Erkek	2.002	277	13,8
	Kız	1.934	195	10,1
	Toplam	4.140	469	11,3
2000	Erkek	2.147	221	10,3
	Kız	1.993	248	12,4

Kaynak: DİE-Hanehalkı İşgücü Anketleri

Türkiye İstatistik Kurumu 2006 yılında gerçekleştirilen Çocuk İşgücü Araştırmasına göre Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 16 milyon 264 bindir ve bu çocuklar, kurumsal olmayan sivil nüfusun % 22,3'ünü oluşturmaktadır. Bu yaş grubunda yer alan çocukların % 60,9'u kentsel, % 39,1'i kırsal yerlerde bulunmaktadır.

Anılan çocukların % 84,7'si bir okula devam ederken, % 15,3'ü okula devam etmemektedir. Okula devam etmeyen çocukların % 58,8'ini kız çocukları oluşturmaktadır.

Tablo 3: Yaş Grubu ve Eğitim Durumlarına Göre Çalışan Çocuklar (.000)

Yaş Grubu	Okula Devam Edenler	Çalışan	%	Çalışmayan	%	Okula Devam Etmeyen	Çalışan	%	Çalışmayan	%
6 -14	11.532	196	1,7	6.775	58,7	945	124	13,1	499	52,8
15-17	2.240	106	4,7	799	35,7	1.546	532	34,4	229	14,8
Toplam	13.772	302	2,2	7.574	55	2.491	656	26,3	728	29,2

Kaynak: TÜİK 2006 Çocuk İşgücü Araştırması

Türkiye'de 6-14 yaş grubunda okula devam eden 11.532.000 çocuğun % 1,7'si ekonomik bir faaliyette bulunmakta iken bu yaş grubunda okula devam etmeyen 945.000 çocuğun ise %13,1'i ekonomik bir faaliyette bulunmaktadır (Tablo:3). Bu sonuçlar, çocuk işçiliğini önlemede en önemli alternatifin eğitim olduğunu göstermektedir. Çocuklar ne kadar eğitim sisteminin içerisinde ise o kadar çalışma hayatının dışında kalmaktadır.⁸³

Tablo 4: Yaş Grupları ve Sektörlere Göre Çalışan Çocuklar

Yaş Grubu	.000								
	Tarım	%	Sanayi	%	Ticaret	%	Hizmet	%	Toplam
6-14	183	57,2	50	15,7	66	20,4	21	6,60	320
15-17	210	32,9	220	34,6	140	21,9	68	10,64	638
Toplam	392	40,9	271	28,3	205	21,4	89	9,29	958

Kaynak: TÜİK 2006 Çocuk İşgücü Araştırması

Türkiye'de 6-17 yaş grubunda çalışan çocukların büyük çoğunluğu (% 40,9) tarım sektöründe çalışmaktadır. Bunu sanayi (% 28,3), ticaret (% 21,4) ve hizmet (% 9,29) sektörleri izlemektedir. 6-

⁸³ http://www.csqb.gov.tr/calisan_cocuklar/istatistik/yil.html, 02.03.2010.

14 yaş grubunda çalışan çocukların ise yarısından fazlasının (% 57,2) yine tarım sektöründe çalıştığı belirlenmiştir (Tablo: 4).⁸⁴

3.2. Çalışan Çocukların Maruz Kaldığı İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları

Türkiye’de iş kazaları nedeniyle 2008’de 1 milyon 865 bin 115 iş günü kaybı yaşanmıştır. İş kazalarının beraberinde getirdiği diğer sorunlarla tahmini maliyeti yıllık 4 milyar liradır. İş kazaları genellikle KOBİ’lerde yaşanmaktadır. İş kazalarının yüzde 81’i küçük işletmelerde meydana gelmiştir. Sektörler itibarıyla bakıldığında ise iş kazalarının yüzde 15’inin metal, yüzde 10’unun maden, yüzde 7,5’inin inşaat sektörlerinde yaşanmış, en fazla ölümlü iş kazası ise madenlerde gerçekleşmiştir.⁸⁵

Türkiye’de, 1998, 1999 ve 2000 yıllarında toplam 16 bin 804 çalışan çocuğun iş kazası veya meslek hastalığı geçirdiği ve bu çocukların 37’ sinin hayatını kaybettiği açıklanmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Bölümü tarafından hazırlanan, “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi” taslağında, Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda çalışan çocukların yüzde 1.6’sının, bir iş kazası veya mesleki hastalık geçirdiği bildirilmiştir.⁸⁶

Anılan taslakta, iş kazası veya meslek hastalığı geçiren çocuklarda ilk sırayı yüzde 26.1 ile kırık veya çıkık, ikinci sırayı yüzde 19.5 ile burkulma veya incinme, üçüncü sırayı ise yüzde 15 ile enfeksiyon hastalıklarının aldığı belirtilerek, bu sonucun, çalışan çocukların çalışma ortamından kaynaklanan çeşitli riskler ve fiziksel zorluklarla karşı karşıya kalabildiğini gösterdiği kaydedilmiştir. 6-17 yaş grubunda, iş kazası veya çalışma ortamından kaynaklanan hastalıklara maruz kalan çocukların, geçmiş oldukları rahatsızlık dolayısıyla yüzde 66.5’inin tedavi gördüğü belirtilerek, bu oranın kentlerde yüzde 68, kırsalda ise yüzde 63.9 olduğu bildirilmiştir. Taslakta ayrıca, tedavi gören çocukların yüzde 51’inin masraflarının çocuğun ailesi ve kendisinden sorumlu büyükleri tarafından, yüzde 36.1’ inin masraflarının ise işvereni tarafından karşılandığı vurgulanmıştır.⁸⁷

2007 yılı Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında Hane halkı İşgücü Anketi ile birlikte, Türkiye’de ilk defa “İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri” konulu bir araştırma gerçekleştirilmiştir.⁸⁸ Araştırma sonuçları, uygulama dönemi itibarıyla istihdamda olan veya son 12 ay içinde bir işte çalışmış olan fertlerin, son 12 ay içinde herhangi bir iş kazası geçirip geçirmediği veya yine bu süre zarfında işe dayalı bir sağlık probleminin etkilerine maruz kalıp kalmadıklarına ilişkin bilgiler vermektedir. Araştırmaya göre son 12 ay içerisinde çalışmış olanların % 2.9’ u bir iş kazası geçirmiştir. Bu oran erkeklerde % 3.6 iken, kadınlarda % 1.3 olarak gerçekleşmiştir. Toplam iş kazası geçirenlerin % 86.8’ ini erkekler oluşturmaktadır. İş kazası geçirenlerin sektörel dağılımları incelendiğinde; iş kazası geçirenlerin oranının en yüksek olduğu sektörün % 10.1 ile madencilik ve taşocakçılığı olduğu görülmektedir.

3.3. Çalışan Çocuklarda Oluşan Fiziksel Bozukluklar

2004 yılına ait ve Ankara’daki çalışan çocukları temsilen 14-18 yaş grubundan 532 çırak çocuk incelendiği ve Ankara’da çıraklık eğitimi veren iki büyük merkez olan Ostim ve Ahi Evran Mesleki Eğitim Merkezleri’ne ilişkin yapılan bir araştırmada erken yaşta çalışmaya başlayan çocuklarda

⁸⁴ A.g.e., Erişim 02.03.2010.

⁸⁵ Ömer DİNÇER, Türkiye’deki İş Yerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Koşullarının iyileştirilmesi ve İş Sağlığı ve Güvenliği Laboratuvarları Teknik Destek Toplantısı, 11.03.2010, http://www.calisma.gov.tr/article.php?article_id=1136, 12.03.2010.

⁸⁶ Y.y., “16 bin çocuk iş kazası geçirdi” Hürriyet Gazetesi, 11.06.2002

⁸⁷ Bkz.: Dipn. 86.

⁸⁸ Bkz.: “İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri”, s.112., <http://www.celik-is.org/yayinlarimiz/dergi/dergi-24/112-120.pdf> 10.03.2010.

büyük ölçüde boy kısalığı olduğu belirtilmektedir.⁸⁹ İlgili araştırmada, 14-18 yaş grubunda yer alan ve Ankara’da çalışan 532 erkek çırağın vücut ağırlığı ve boy uzunluğu değerleri kullanılmıştır. Araştırmanın diğer ayrıntıları şöyledir:

Çocuklar ne kadar erken yaşta çalışmaya başlarsa, fiziksel büyüme açısından ortaya çıkan gerilik o derece artmaktadır. Japonya’da yapılmış bir araştırmada 14 yaşından önce çalışmaya başlayan çocukların boylarının, 18 yaşından sonra çalışmaya başlayanlardan ortalama 4 cm. daha kısa kaldığı belirlenmiştir.⁹⁰ Dolayısıyla çocuk işçilerin büyüme açısından geri kalmalarının nedenlerinden birisinin çalışmaya başlama yaşındaki düşüklüğün olduğu söylenebilir. Büyüme ve beslenme durumunun çalışan çocuklarda bu derece kötü olmasının altında şüphesiz sadece çalışmaya başlama yaşı değil, çalışma koşulları ve çocukların sosyo-ekonomik koşullarının da önemli etkenler arasına olduğu belirtilebilir.

Ostim ve Ahi Evran Mesleki Eğitim Merkezleri’ne ilişkin yapılan araştırmada incelenen çıraklara ait ağırlık, boy ve beden kitle indeksi (BKİ) değişkenlerinin tümünün ABD standartlarının gerisinde olduğu görülmektedir. Z-skorlarına göre üç değişken arasında en büyük gerilik boy uzunluğu konusunda karşımıza çıkmaktadır. Kısa boyluluk oranı diğer değişkenlerin oldukça üzerindedir. Yine bu araştırmanın sonuçlarına göre okul öncesi çocuklarda zayıflık oranı % 17,6 iken, ileri derecedeki büyüme geriliği (marasmus) oranı bu yaş grubunda % 2,4’tür. Araştırmada okul çağı çocuklarında ise düşük kiloluluk her iki cinsiyet için % 16,4 iken, boy kısalığı erkeklerde % 3,6, kızlarda ise % 4,5 olarak tespit edilmiştir.

1996 yılı verilerine göre: Türkiye’nin genelini yansıtan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasına göre Türkiye’de okul öncesi çocuklarda boy kısalığı oranı % 21, düşük kiloluluk oranı % 10, zayıflık oranı ise % 3’tür. Yukarıda bahsedilen her iki çalışmada da çocukların beslenme durumlarının coğrafi bölgeler açısından farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Örneğin Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’nın sonuçlarına göre doğu bölgelerinde kısa boyluluk oranı % 38 iken, bu oran batı ve kuzey bölgelerinde % 10-14 arasında değişmektedir.⁹¹

Benzer bir araştırma Çankırı sanayi sitesindeki 120 işyerinde çalışan çocuklara yönelik yapılmıştır. İlgili bir kayıt bulunmadığı için çocukların sayısı bilinmemektedir. Yapılan ön görüşmede, araştırmaya katılmak isteyen çocukların sayısı belli olmuş ve örneklem, uygunluk örnekleme olacak şekilde 47 çocuktan oluşmuştur. Çankırı sanayi sitesinde çalışan çocuklara yönelik araştırmaya göre, çocukların % 66.0’ ı iş kazası geçirmemiştir. Bu durumda % 34’ünün iş kazası geçirdiği belirtilebilir. 15-16 yaş grubundaki çocukların diğer yaş grubundaki çocuklara göre daha yüksek oranda iş kazası geçirdiği görülmektedir. İş kazası geçirmeyenlerin oranının en fazla olduğu grup 13-14 yaş grubudur. Ancak, yaş gruplarına göre iş kazası geçirme durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.⁹² Çocukların yaptığı işe göre iş kazası geçirme durumu değerlendirildiğinde, getir-götür işini yapanların % 41.7’ si; yapılan işe yardım edenlerin % 32.4’ü; temizlik yapanların % 40’ı ve asıl işi yapanların % 45’i iş kazası geçirmiştir. Yapılan bütün işlerde, iş kazası geçirmeyenlerin oranı yüksektir.⁹³ Çocukların % 59.6’ sı, işyerinde insan sağlığına zararlı bir madde kullanılmadığını, ancak, % 23.4’ü kullandığını, % 17.0’i bilmediğini belirtmiştir. Zararlı madde kullanıldığını belirten çocukların % 10.6’ sı bu maddenin tiner olduğunu belirtmiştir. Araştırmacının gözlemlerine göre araştırma grubunun çalıştığı işyerlerinin yüzde 76.6’sında insan sağlığı için zararlı bir madde kullanılmaktadır. Bu zararlı maddeler boya ve tinerdir. İşyerinde zararlı madde kullanıldığını belirten çocuklara önlem alınıp alınmadığı sorulduğunda, % 76.6’ sı cevap vermemiş ayrıca, % 17.2’si önlem alındığını, % 6.4’ü önlem alınmadığını belirtmiştir.⁹⁴

⁸⁹ Bkz.: Barış ÖZENER, İzzet DUYAR, “Farklı Ülkelerde Çalışan Çocukların Büyüme Örüntüleri: Z-Skorlarına Dayalı Bir Karşılaştırma”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2004 / Cilt: 21 / Sayı: 1 / s.1-13.

⁹⁰ Bkz.: a.g.e., s.10.

⁹¹ Bkz.: a.g.e., s.8,9.

⁹² Mehmet Ali AKYAN, Nazlı ATAĞ, “Çankırı Sanayi Sitesinde Çalışan Çocuklar ve Çalışma Koşulları”, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt 57, (2004), Sayı 3.

⁹³ Bkz.: a.g.e.,s.145.

⁹⁴ Bkz.: a.g.e.,s.147.

IV. Sonuç ve Öneriler

Çocukları çalışmaya teşvik ederek sadece onların masum yılları onlardan çekip alınmış olmaz, aynı zamanda eğitim ve özgürlük hakları da ellerinden alınmış olur.⁹⁵ Aileler çocuklarını çalıştırmakla aile refahını artırmak istemekte ancak bu uğurda çocuklarını feda etmiş olmaktadır.

Türkiye'nin geleceğini şekillendirecek olan çocukların çok iyi eğitim alması gerekir. Ancak çocuğun çalışması eğitimini aksatmaktadır. Çocuklarını çalıştırmak zorunda kalan ailelere devlet desteği verilmesi gerekir. Aksi halde çocuk çalıştırmanın önüne geçilemez. Çalışan çocuklar adeta ayrı bir dünyada yaşamaktadır. Eğitimden uzaklaşan çocuklar kendi arkadaş çevrelerini kurarak eğitim alan arkadaşlarından gitgide kopmakta eğlence, sosyal yaşam ve hayata bakış tarzları büyük değişime uğramaktadır. Yaşları büyüdükçe ve eğitilmiş arkadaşlarını iyi yerlerde gördükçe belirli bir pişmanlık duygusuna kapılabilmektedirler.

Staj ve mesleki eğitim gibi yasal düzenlemelere göre çocukluktan itibaren meslek öğrenilmesinde bir sakınca yoktur. Fakat; sigortasız, sosyal güvencesiz ve ucuz işçi olarak algılanan çocukların çalıştırılması, çocuk haklarının sömürüsü anlamına gelir. Türkiye'de kayıt dışı olarak binlerce çocuk istihdam edilmektedir. Çocukların kayıt dışı olması demek, onların ne SGK'da ne vergi dairesinde ne de herhangi bir kamu kurumunda kaydının olmaması anlamına gelir. Bunu engellemek için yasal çerçeve dışında çocuk çalıştırılmasına ağır yaptırımların getirilmesi gerekmektedir. 4857 sayılı İş Kanunu'na göre "Çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı hükümlerine aykırı davranmak" suçunu işleyen işveren veya vekillerine 01.01.2010 tarihinden itibaren 1.304.-TL para cezası uygulanmaktadır. Para cezalarının artırılması tek başına yetersiz kalabilir, önemli olan çocuklarını çalıştıran ailelerin gelirlerini artırmaktır. Dolayısıyla, bu problemin çözümü ekonomik ilerlemenin gerçekleştirilmesi ve gelir dağılımının düzelmesi ile doğrudan ilgilidir.

Çocuklara yönelik programların ve politikaların sağlam bir zemine oturtulabilmesi için sistematik veri toplama ve analiz çalışmalarına gerek vardır. Politikaları belirleyenler, karar yetkisine sahip olanlar, hizmet sunanlar, çocukların bakımını üstlenenler ile çocuklar arasında çocuk hakları konusunda bilinç ve duyarlılık oluşturulması çocuklar açısından çok faydalı olacaktır.⁹⁶

Çocukların yaygın bir biçimde çalıştırıldıkları küçük ve sağlıksız atölyeler, dükkânlar; belirli işkolları oluşturularak çağdaş ve sağlıklı atölyeler haline veya iş merkezlerine dönüştürülmelidir. İşyeri hekimi ve hemşiresi geliştirilmeli, işyeri hekimi ve hemşiresince çocukların işe giriş muayeneleri ve periyodik kontrolleri yapılmalıdır. Çocukların işyeri ve işin kötü koşullarından ve zararlılarından etkilenmesi önlenmeli, mesleki riskler ve korunma yöntemleri konusunda bilgilendirilmeli ve meslek zararlılarından korunmada gerekli tedbirlerin alınması yaptırımı zorunlu hale getirilmelidir.

Çocuk işçi çoğu kez yoksul ve gecekondu çevresinin kültürü ile iç içedir. Buradaki kalıplaşmış olumsuz davranış biçimlerini aşmada, çocuk işçilere uygun sağlık eğitimi ile kişilik geliştirmede ve benliğini olgunlaştırmada yardım götürülmelidir. İşyeri sağlık ekibi bir yandan kendi olanaklarıyla, öte yandan toplumda var olan kuruluşları harekete geçirerek çocuk işçilerin bedensel olduğu kadar ruhsal sağlıklarına da katkıda bulunmalıdır.⁹⁷

Çocukların çalıştırılması problemini çözebilmek için yapılması gerekenler:

- Parçalanmış ailelerin çocuklarının kontrol altına alınması,
- Çocukların eğitim düzeylerinin artırılması,
- Yoksullukla mücadele,

⁹⁵ Mehmet GÜLAY, "Yıpranan Çocuklar: Çocuk İşçiler", http://halk-sagligi.uludag.edu.tr/Seminerler/cocuk_isciler.pdf 01.06.2010.

⁹⁶ Türkiye Ülke Programı ve Eylem Planı, 2006 – 2010, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/#rega://eskiler/2007/03/20070326-1-1.doc> 02.03.2010.

⁹⁷ Zuhale Emlek SERT, Süheyla ALTUĞ ÖZSOY, Çalışan Çocukların (12-18 Yaş) Kendi Sağlıklarını Yükseltmedeki Sağlıkla İlgili Davranış Biçimlerinin Saptanması, <http://www.fisek.org/web-cocuk-1.php> Erişim 28.05.2010.

- Yoksul ailelere desteklerin yapılması,
- Nüfus artışının dengelenmesi,
- Nüfus dağılımının dengelenmesi,
- Bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılması,
- İller arası dengesizliklerin ortadan kaldırılması,
- Sokak çocukların eğitim düzeyinin yükseltilmesi,
- İşverenlerin ve iş kolların eğitim düzeyinin yükseltilmesi,
- Çalışma saatlerinin düzenli takip edilmesinin mekanizmasının kurulması,
- Kırsal ailelerin çocukların eğitim düzeyinin yükseltilmesi,
- Kentsel çocukların sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerin teşvik edilmesi,
- Meslek edindirmede çocukların ağır işlerde çalıştırılmaması ve iş güvenliğinin sağlanması gerekir.⁹⁸
- İlköğretim sonunda, çocukların ilgili oldukları alanlar çeşitli testler yardımı ile belirlenmeli ve mesleki-teknik eğitim ile kültür ve sanat eğitimine yönlenebilmeleri sağlanmalıdır.
- Tarımda çalışan ya da çalıştırılan çocuklara devletin sahip çıkması, çalışma koşullarının tarım il müdürlükleri ve iş müfettişleri ile yerinde gözlenmesi, sağlık ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi gerekir.
- AB ve ABD’de olduğu gibi, hangi sektörde çalışırsa çalışsın çocuklara, kimlik benzeri fotoğraflı bir manyetik kart yaptırılarak; yıllık çalışma zamanlarının ve sağlık durumlarının kontrol edilmesi gerekir.
- Çocuk çalıştıran tüm işverenlerin, sektör ayırımı yapılmaksızın; Halk Eğitim Merkezleri, Üniversiteler ve Milli Eğitim Müdürlükleri’nce işbirliği halinde düzenlenecek kurs ve seminerlere zorunlu katılımı sağlanmalı, eğitim almayan işverenin mesleğini icrası engellenmelidir.
- Çalışan çocukların hepsini kapsayan tek kanun ile çalışma ve çalıştırma koşulları belirlenmeli, çocukların yasal hakları bu kanunda netleştirilerek dağınık mevzuat yapısının önüne geçilmelidir.
- Türkiye’de işçilerin eğitimi ve çocukların eğitimi oldukça önemlidir. Ancak, kanaatimizce öncelikle işverenlerin düzenli olarak çalışma hayatı konusunda eğitimden geçirilmesi gerekir. İşverenlere verilecek eğitimler sadece teknik bilgiden ibaret olmamalı, çalışanların psikolojisi, çalışma sosyolojisi ve diğer psiko-sosyal alt gruplarda da düzenli ve sık eğitim verilmelidir. Ayrıca, tarım sektöründe çalışan çocukların eğitimini aksatmadan, tıpkı sanayide çalışan çocuklar gibi yasal düzenlemelere bağlı olarak çalıştırılması gerekir. Tarım sektöründe çocuk çalıştıran işverenlerin eğitimi de ihmâl edilmemelidir.

⁹⁸ Y.y., Çocuk İşçiliği ve Eğitimi,

<http://www.elazigmem.com/dokuman/%C3%87OCUK%20%C4%B0%C5%9E%C3%87%C4%B0L%C4%B0%C4%9E%C4%B0%20SUNU.ppt#268,12,Çocuk işçiliğinin sorunlarının çözümleri: Erişim 28.05.2010.>

Kaynaklar:

- ACAR, Ali. "Çalışan Çocukların Sorunları", s.56, <http://www.yerelisyaset.com/pdf/kasim2007/14.pdf> Erişim 02.04.2010.
- AKIN, Levent (2009). "Working Conditions of the Child Worker in Turkish Labour Law", s.66, <http://www.springerlink.com/content/5t97gjq650276257/fulltext.pdf>, Erişim 02.04.2010.
- AKTAN, Coşkun Can. Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Sosyal haklar Sözleşmesi) 18 Ekim 1961 http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/yirminci-yuzyilda/avrupa_sosyal_sarti.htm, 27.05.2010.
- AKYAN, Mehmet Ali, Nazlı Atak.(2004); "Çankırı Sanayi Sitesinde Çalışan Çocuklar ve Çalışma Koşulları", Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt 57, Sayı 3. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/36/199/1616.pdf> 11.03.2010.
- BHALOTRA, Sonia. OECD Social, Employment And Migration Working Papers, 2003, <http://www.oecd.org/dataoecd/28/21/2955692.pdf.s.27>, Erişim 04.03.2011.
- BİLAZER, Fatma Nur, Gül Esin GONCA, Sevinç UĞUR, Hatice UÇAK.(2008); Türkiye'de Hemşirelik ve Çocuk İşçiliği, Türk Hemşireler Derneği, Ankara 2008, <http://www.turkhemsirelerderneği.org.tr/Upload/dosyalar/hemsireli...doc> 09.03.2010.
- BİLGİLİ, Özkan.(2008); *Yeni Sosyal Güvenlik Uygulaması*, İzmir SMMMÖ, İzmir, s.79. http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html 20.03.2010.
- CEYLAN, Sibel Serap; Metin, Özgür. Çıraklık Eğitimine Devam eden ve Sanayi Bölgesinde Çalışan Çocukların Çalışma Koşulları, 2005, <http://web.firat.edu.tr/shmyo/edergi/ciltDorsayion/ceylanvemetin10.pdf>, Erişim 04.03.2011.
- CHILD LABOUR, <http://www.un.org/cyberschoolbus/briefing/labour/labour.pdf>, S. 2,3 , Erişim 01.06.2010.
- DİNÇER, Ömer. "Türkiye'deki İş Yerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Koşullarının İyileştirilmesi" ve "İş Sağlığı ve Güvenliği Laboratuvarları Teknik Destek" Toplantısı, 11.03.2010, http://www.calisma.gov.tr/article.php?article_id=1136 , 12.03.2010.
- FIRAT, Hüseyin İrfan. Çocukları Çalıştırma Yaşı ve Sigortalılık Üzerine , http://www.alomaliye.com/2008/huseyin_firat_cocuk.htm , 16.03.2010.
- GÜLAY, Mehmet. "Yıpranan Çocuklar: Çocuk işçiler", http://halk-sagligi.uludag.edu.tr/Seminerler/cocuk_isciler.pdf 01.06.2010.
- ILO, "Accelerating action against child labour", International Labour Conference, 99th Session 2010, Report I(B), ILO 2010, <http://www.ilo.org/ipecinfor/product/viewProduct.do?productId=13853> Table:1.2, s.9., Erişim 03.03.2011.
- ILO, "The Hague Global Child Labour Conference 2010", Conference Report, Netherlands 10-11 May 2010, <http://www.ilo.org/ipecinfor/product/viewProduct.do?productId=14575>, s.18, Erişim 04.03.2011.
- KURT, Resul. Çırakların Sigortası, http://www.resulkurt.com/artikel.php?artikel_id=1716 , 05.03.2010.
- OCAKÇI, Ayşe. "Türkiye'de Çalışan Çocukların Durumu", <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/turkiyedecalisancocuklar.htm>, Erişim 30.11.2010.
- ÖZDEMİR, Cumhur Sinan. "Çocukların Çalıştırılabileceği İşler", http://www.alomaliye.com/nisan_06/cumhur_sinan_cocuklarin.htm#_ftn2 08.03.2010.

ÖZENER Barış, İzzet DUYAR.(2004); “Farklı Ülkelerde Çalışan Çocukların Büyüme Örüntüleri: Z-Skorlarına Dayalı Bir Karşılaştırma”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2004 / Cilt: 21 / Sayı: 1 / ss. 1-13, s.10, <http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/2004211BarisOzeren.pdf> 10.03.2010.

SERT, Zuhâl Emlek, Süheyla Altuğ ÖZSOY, Çalışan Çocukların (12-18 YAŞ) Kendi Sağlıklarını Yükseltmedeki Sağlıkla İlgili Davranış Biçimlerinin Saptanması, <http://www.fisek.org/web-cocuk-1.php> Erişim 28.05.2010.

SİDDİĞİ, Faraaz , Patrinos,Harry Anthony. Child Labor: Issues, Causes And Interventions, Table:1, http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079934475/547667-1135281552767/Child_Labor_issues.pdf Erişim 03.03.2011.

ŞİMŞEK, Zeynep, Neşe EROL, Didem ÖZTOP, Özlem ÖZER ÖZCAN.(2008); “Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergenlerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örnekleme Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, Türk Psikiyatri Dergisi 2008; 19(3):235-246. <http://www.turkpsikiyatri.com/C19S3/235-246.pdf> 10.03.2010.

UNICEF, The State Of The World’s Children, Satatistics, Table:5, http://www.unicef.org/rightsite/sowc/pdfs/statistics/SOWC_Spec_Ed_CRC_TABLE%205.%20EDUCATION_EN_111309.pdf, Erişim 04.03.2011.

YILMAZ, Ulviye; Bayat, Meral. Oto Tamirhanelerinde Çalışan Çocuk İşçilerin Sağlıklarını Koruyucu Davranışları ile İş Ortamı ve Çalışma Koşullarının Değerlendirilmesi,2005, Sağlık Bilimleri Dergisi (Journal of Health Sciences) 14(Ek Sayı:Hemşirelik Özel Sayısı) 37-44, 2005, s.42, http://sagens.erciyes.edu.tr/dergi/hemsire/Ulviye_Meral.pdf, Erişim 05.03.2011.

Öğr. Gör. Dr. Teoman Akpınar

Teoman AKPINAR 19.10.1967 doğumludur. Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F, “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü”nden 1989 yılında mezun olmuştur. Fakülteyi bitirdikten sonra İzmir’de tekstil, kimya, elektrik ve otel işletmeciliği konusunda faaliyet gösteren çeşitli özel sektör firmalarında muhasebe ve personel sorumlusu olarak yaklaşık 9 yıl çalışmıştır. 1995 -1997 yılları arasında Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, “Mali Hukuk” Programında yüksek lisansını tamamlamıştır. 2000 yılında “Serbest Muhasebeci Mali Müşavir” belgesi almıştır. 2008 yılında Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi “Tarım Ekonomisi” anabilim dalında doktorasını tamamlamıştır. 2001 yılında Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksek Okulu’nda Öğretim Görevlisi olarak göreve başlamış olup halen bu görevine devam etmektedir. Evli ve iki kız çocuk babasıdır.

Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri
Namik Kemal University Papers on Social Science

No:05/2010

Küreselleşme Sürecinde Tehdit Altında Olan İkiz Kardeşler: Geleceği Tartışılan Ulus Devletin Sosyal Devlet Üzerindeki Etkisi

Oktay Hekimler

No:04/2010

Smart Economy or Changing Structures – Reasoning for Taking Responsibility in Policy Making

Peter Herrmann

No:03/2010

Kıbrıs Uyuşmazlığı: Avrupa Birliği - Türkiye İlişkileri Üzerine Yansımaları

Ahmet Zeki Bulunç

No:02/2010

Yetkin Personelin Şirkette Tutulması

Salih Ertör – Pınar Ertör Akyazı

No:01/2010

Türkiye’de Elektrik Piyasasının Yeniden Yapılanması Sürecine Bir Bakış

Cem Doğru

No:06/2009

Günümüzde Almanya’daki Türk Varlığının Sosyal Yansımaları

Oktay Hekimler

No:05/2009

Crime Victim Compensation in Germany – an overview

Yasemin Körtek

No:04/2009

Birinci Dünya Savaşı Döneminde Ekonomide Bir Kurumsallaşma Çabası: İaşe Nezareti

Cem Doğru

No:03/2009

Türk Kadınının Toplumsal Konumunun Gelişim Süreci

Gülen Özdemir

No:02/2009

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin Kabul Edilişinin 60. Yıldönümünde Taşıdığı Anlam ve Önemi

Alpay Hekimler

No:01/2009

Avrupa Birliği Ekseninde Türkiye’de Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik ve Sorunları

Teoman Akpınar